

BORIS GOLEC*

Gosposki razbojnik Franc Jožef Vodnik (1691–1716) iz Krškega ter njegove domače in mednarodne kriminalne zveze

IZVLEČEK

Leta 1716 je Franc Jožef Vodnik, meščanski sin iz Krškega in potujoči študent, ki so mu pred krvnim sodiščem na gradu Šrajbarski turn pri Krškem skupaj z njegovim hlapcem sodili zaradi razbojništva, podal opise 43 drugih, v veliki večini mladih kriminalcev, s katerimi je prihajal v stik, in sicer predvsem na Dunaju ter v Spodnji in Zgornji Avstriji. Med njimi je bila četrtnina študentov (11), vključno s tremi, ki so se vrnili na pravo pot in postali duhovniki. Dobra četrtnina naznanjenih mladeničev (12), med katerimi naštejemo polovico potujočih študentov (6), je prihajala s slovenskega ozemlja (eden iz Štajerske, ostali iz Kranjske). Vodnik je umrl zaradi gangrene kot posledice poskusa pobega s skokom, trije njegovi pajdaši iz Kranjske pa so bili naslednje leto obsojeni na smrt in usmrčeni v skupini 10 zločincev v Kremsu v Spodnji Avstriji.

KLJUČNE BESEDE

kriminal, razbojništvo, krvno sodstvo, Krško, Šrajbarski turn, Valvasor

ABSTRACT

GENTLEMAN ROBBER FRANC JOŽEF VODNIK (1691–1716) FROM KRŠKO. HIS DOMESTIC AND INTERNATIONAL CRIMINAL CONNECTIONS

In 1716, Franc Jožef Vodnik, a burgher son from Krško and a travelling student, who was tried for banditry before the blood court at Šrajbarski Turn Castle near Krško together with his servant, gave descriptions of forty-three other, mostly young criminals with whom he had come into contact mainly in Vienna but also in Lower and Upper Austria. A quarter of them were students (eleven), including three who returned to the right path and became priests. A good quarter of the young men (twelve), including half of the travelling students (six), came from Slovenian territory (one from Styria and the rest from Carniola). Vodnik died of gangrene as a result of an attempted escape by jumping, and three of his accomplices from Carniola were sentenced to death the following year and executed in a group of ten criminals in the Lower Austrian town of Krems an der Donau.

KEYWORDS

crime, banditry, blood justice, Krško, Šrajbarski Turn Castle (Thurn am Hart), Valvasor

* prof. dr., znanstveni svetnik, ZRC SAZU, Zgodovinski inštitut Milka Kosa, Ljubljana, Slovenija, boris.golec@zrc-sazu.si, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0367-0141>

RAZBOJNIK IZ VALVASORJEVE HIŠE IN NJEGOVI SLABI TOVARIŠI

Hiša v Krškem, ki jo je leta 1693 kupil Janez Vajkard Valvasor (1641–1693) in še isto leto v njej umrl, kot vemo že nekaj časa, ni bila tista, ki so jo v 19. stoletju zmotno pripisali kranjskemu polihistorju in jo po njem poimenovali Valvasorjeva. Znameniti Kranjec se je od tega sveta poslovil v hiši, ki stoji nekaj deset metrov stran in je bila pozneje last še dveh literatov, nemško pišočega pesnika, domačina s Šrajbarskega turna Anastazija Grüna (1806–1876) s pravim imenom Anton Aleksander grof Auersperg, in slovenskega pisatelja Janeza Mencingerja (1838–1912), ki je v njej tako kot Valvasor preminil.¹

V svoji večstoletni zgodovini je bila mnogim tudi rodni dom. Po zaslugi slovenskim raziskovalcem dolgo nedostopnega Auerspergovega arhiva na Dunaju danes vemo, da se je v isti hiši skoraj brez dvoma rodil nekdo, ki so ga v Krškem poznali vsaj tako dobro kakor naštete tri, vendar ne po dobrem, ampak prav nasprotno. Pridržek »skoraj brez dvoma« je upravičen zato, ker ob njegovem rojstvu še ni bilo hišnih števil in so v krstne matice vpisovali le rojstne kraje krščencev. Tako iz krstne knjige krške duhovnije (v okviru župnije Leskovec pri Krškem) izvemo samo, da se je Jožef Vodnik, krščen 31. januarja 1691, rodil v Krškem in da sta bila njegova starša, »gospod« Jakob in »gospa« Marija Saloma,² tista zakonca Vodnik, ki sta konec naslednjega leta 1692 svojo hišo prodala Valvasorju.³ Kje v mestu je poslej živela Vodnikova družina, ki je bila tu tedaj edina s tem priimkom, ni mogoče ugotoviti, ker se niso ohranili mestni davčni registri in drugi viri, s pomočjo katerih bi se lahko dokopali do lokacije Vodnikovega doma. Morda so Vodnikovi imeli dve hiši in so polihistorju prodali tisto, v kateri sami niso stanovali. Zagotovo pa vemo, da je imel Jakob Vodnik hišo v mestu vsaj že leta 1688, tri leta pred sinovim rojstvom.⁴

Kakor koli, Jožef Vodnik je prišel na svet kot prvorojenec v krški meščanski družini. Njegov oče Jakob je bil eden od mestnih svétnikov,⁵ dru-

žina pa je temu primerno uživala ugled in veljavo. Jakob se je v mesto ob Savi priselil od drugod, kajti tega priimka prej ni mogoče zaslediti.⁶ Zdi se precej verjetno, da se je mati Marija Saloma v Krškem že rodila, saj v krstni matici najdemo več deklet s tem dvojnimi imenom, značilnim za meščanske in plemiške hčerke.⁷

Jakobu in Mariji Salomi Vodnik, ki sta se najverjetneje vzela v predpustu leta 1690, so se rodili štirje sinovi, za Jožefom (1691) še Janez Krstnik (1693), Franc Anton (1695) in Janez Leopold (1700).⁸ Pomenljiva so imena botrov, ki so vsi prihajali iz vrst mestne in okoliške elite. Tako sta Jožefu botrovala večkratni mestni sodnik, »gospod« Andrej Tunkelsteiner, in »gospa« (Marija) Sidonija Musseger. Ta je bila krstna botra še dvema od treh njegovih sorojencev,⁹ v njej pa prepoznamo

Matične knjige, R 1670–1729, fol. 87r).

- 6 V starejših virih, iz časa pred prvo ohranjeno krško krstno matično knjigo, vodeno od leta 1670 dalje, priimka Vodnik v Krškem ne najdemo. Največ imen ponuja mestna knjiga, pa tudi arhiv kranjskega vicedoma (SI AS 1080, Zbirka Muzejskega društva za Kranjsko, Muzejskega društva za Slovenijo in Historičnega društva za Kranjsko, šk. 8, fasc. II, Civitatensia, Krško, mestna knjiga [1539–1679]; SI AS 1, Vicedomski urad za Kranjsko, šk. 171, 1/97a, lit. G VIII). Ime Jakoba Vodnika kot krstnega botra srečujemo v letih 1672–1703, v sedemdesetih letih, od 1673 do 1678, pa kot botro trikrat neko Evo Vodnik; oba sta označena z gosposkim priddatkom, potem ko so ga začeli leta 1675 pisati pogosteje kot dotle (NŠAL, Matične knjige, ŽA Krško, R 1670–1729, fol. 3r, 4r, 13r, 13v, 20r, 20v, 42r, 48r, 52r, 67v, 76r, 85v in 96r).
- 7 Marija Saloma, poročena Vodnik, je morda identična z Marijo Salomo, nezakonsko hčerko Jurija barona Moscona, krščeno 3. marca 1671 v Krškem in v krstno matico vpisano brez navedbe materinega imena (NŠAL, Matične knjige, ŽA Krško, R 1670–1729, fol. 2r). Druga Marija Saloma, ki bi glede na čas rojstva še lahko postala Vodnikova žena, je bila hči Janeza Jožefa Šmida in Katarine, krščena 15. januarja 1673 (prav tam, fol. 3v), potem pa v krstni matici do 9. februarja 1679 ni vpisana nobena krščenska s takšnim dvojnimi imenom (prav tam, fol. 16v), ampak le z enojnim Saloma (prav tam, fol. 2r in 13r). Če je bila Vodnikova žena Marija Saloma res Krčanka in rojena pred letom 1670 (pred začetkom vodenja prve ohranjene krstne matice), bi lahko bila hči »gospoda« Andreja Kovačiča, ki je kot mlado dekle (*virgo*) izpričana v krstni matici v vlogi krstne botre 5. maja 1684 (prav tam, fol. 35v). Ni tudi izključeno, da je bila iskana oseba pred poroko z Vodnikom že poročena, in sicer z »gospodom« Janezom Travnikarjem, ki so se mu v letih 1684–1688 v zakonu z neko Marijo Salomo rodili trije otroci (prav tam, fol. 36v, 43r in 47r).
- 8 Njihovi krsti so si sledili takole: Janez Krstnik 18. maja 1693, Franc Anton 25. februarja 1695 in Janez Leopold 14. novembra 1700 (NŠAL, ŽA Krško, Matične knjige, R 1670–1729, fol. 64r, 70r in 87r). Mati je pri prvih dveh otrocih navedena samo kot Marija in pri drugih dveh z obema imenom.
- 9 Mussegerjeva je botrovala še Janezu Krstniku in Janezu Leopoldu, medtem ko je imel Franc Anton botro »gospo« Marijo Sumreker oziroma Smrekar (*Sumrekerin*). Moški botri so si sledili takole: drugemu sinu je botroval

1 Golec, *Valvasorjeva hiša*, str. 14–15, 128–129.

2 NŠAL, ŽA Krško, Matične knjige, R 1670–1729, fol. 57r. Kraj rojstva ni izrecno naveden, ker so v krstni matici zapisovali samo kraje krščencev, rojenih zunaj mesta.

3 O kupoprodaji gl. Golec, *Valvasorjeva hiša*, str. 20–21.

4 V njenih dveh kletih so namreč tedaj, tako kot še v osmih drugih dovolj velikih meščanskih hišah, začasno uskladiščili cesarski proviant (StLA, I. Ö. HK-Akten, 1689–IV–92, s. d., pred 29. 12. 1688, Verzeichnuß der in der Statt Gurgfeldt etc.).

5 Kot tak je naveden v prvi osebi v listini o kupoprodaji hiše iz februarja 1693 (Golec, *Valvasorjeva hiša*, str. 20) in pri krstu najmlajšega sina leta 1700 (NŠAL, ŽA Krško,

Valvasorjeva hiša v Krškem, ki jo je polihistor kupil od staršev očeta tedaj še ne dveletnega Jožefa Vodnika (foto: Nina Sotelšek).

zelo pogosto botro, soprogo gosposčinskega upravitelja, ki so jo v začetku 18. stoletja obtožili čarovništva, a je bila obtožb za razliko od nekaj Krčank slednjič oproščena.¹⁰

Ker iz tega časa niso ohranjene mrliške matične knjige ali pa jih v krški duhovniji in leskovski župniji sploh še niso vodili, ne vemo, kdaj sta se Jakob in Marija Saloma Vodnik poslovila od tega sveta ter koliko njunih otrok in kateri so pomrli v otroštvu ali mladosti. Pozneje v krstnih in poročnih maticah ne srečamo nobenega razen Jožefa.¹¹ Ime »gospoda« Jakoba Vodnika zadnjič zasledimo ob botrstvu leta 1703,¹² Marije Salome pa leta 1714, ko je omenjena kot vdova.¹³ Oče Jakob tako potrjeno ni nikoli izvedel, kako zelo se je spridil njegov prvorojenec in nemara edini odrasli otrok, medtem ko bi mati leta 1716 še utegnila biti priča njegovi žalostni usodi.

Kaj se je namreč zgodilo? Komaj so se v Krškem polegli razvpiti čarovniški procesi, pri katerih jo je srečno odnesla Jožefova krstna botra Marija Sidonija Musseger, že je mesto pretresla nova »afera«. Lepega dne so v bližnji grad Šrajbarski turn odvedli vklenjenega 25-letnega gospoda Jožefa Vodnika. Morda so ga skupaj s hlap-

cem prijeli na njegovem domu v Krškem na podlagi tiralice ali naznanila ali pa so ga na sojenje v domače deželsko sodišče prignali od drugod. Kot bomo videli, so Vodnika in njegovega hlapca Mihaela Tacla tisto poletje vodili mimo Gradca. Auerspergov arhiv med spisi s Šrajbarskega turna hrani daljši dokument,¹⁴ ki sicer skopo, a zelo jasno pripoveduje o tej zgodbi s slabim koncem. Gre za edini tovrstni zapisnik v omenjenem arhivu in za eno redkih izčrpnih pričevanj o krvnosodnih procesih na Slovenskem sploh. Dokument brez datacije in s podpisom Filipa Jakoba Fringile, pisarja cesarskega krvnega sodnika na Kranjskem, je nastal kmalu po 5. novembru 1716, potem ko je bil na Šrajbarskem turnu že izpeljan proces zoper dva razbojnika in je eden od njiju omenjenega dne umrl. Naslovljen je kot »Seznam in opis tistih razbojnikov (*Lista Vnd Description der jenigen Rauber*), ki sta jih razkrila v deželskosodnem gospostvu grofa Auersperga Šrajbarski turn v vojvodini Kranjski zaprta in do razglasitve dokončne sodbe procesirana razbojnika (*usque ad Publicationem sententiae deffinitivae procesirten zweijen Robboranten*) in jih tako na zaslišanjih kakor na tajnem sojenju večkrat naznanila kot sosterilce (*So woll in denen Examibibus, alß in dem gehaimben Recht*) (*beständig alß Complices denunciürt*)«.

Procesirani osebi, ki sta večinoma podali zelo natančne opise 43 sosterilcev, sta bila že pokojni Franc Jožef Vodnik in njegov hlapec Mihael Tancel. Dokument o njiju pravi tole:

»Franc Jožef Vodnik (*Franz Joseph Vodnighk*), potujoči študent (*ein Vagierender Student*), rojen na Kranjskem v mestu Krško (*in Crain, auß der*

»gospod« Franc Klavdij Laurandt, tretjemu »plemeniti gospod« Nikolaj pl. Glamoč (iz Krškega) in najmlajšemu duhovnik zorničar Andrej Moravčar.

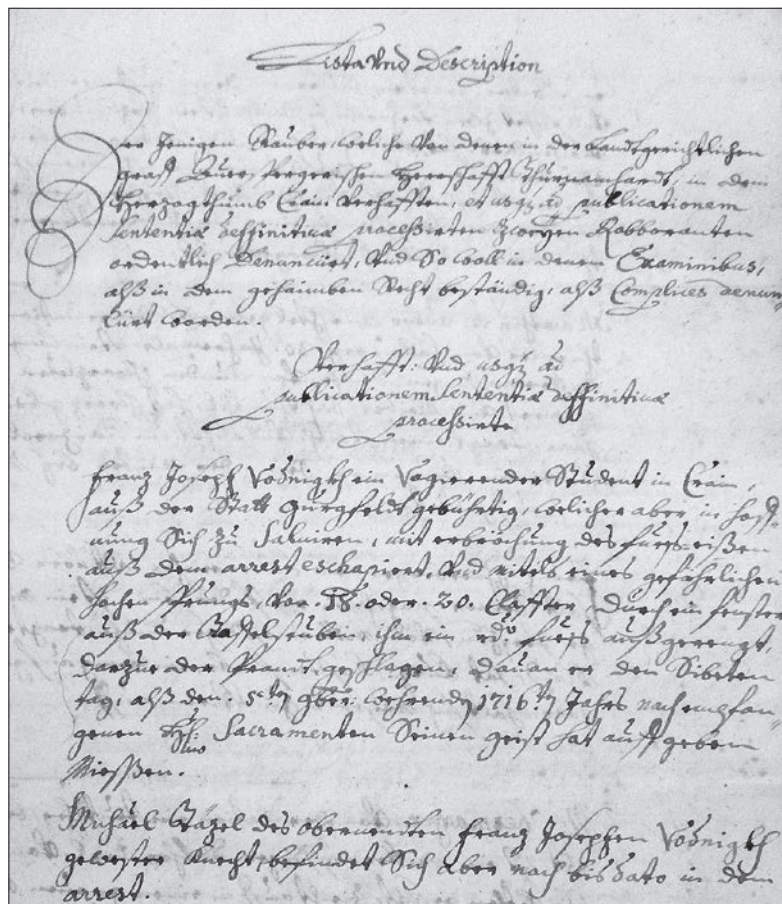
10 Lapajne, *Krško in Krčani*, str. 38.

11 NŠAL, ŽA Krško, Matične knjige, R 1670–1729, P 1713–1770.

12 Jakob Vodnik je zadnjič botroval 29. januarja 1703 (NŠAL, ŽA Krško, Matične knjige, R 1670–1729, fol. 96r).

13 V zapuščinskem inventarju krškega župnika Janeza Jurija Tratnika je navedena zadolžnica »vdove gospe Marije Salome Vodnik« župniku Tratniku za 100 goldinarjev nemške veljave, datirana v Krškem 30. maja 1714 (SI AS 1, Vicedomski urad za Kranjsko, šk. 12, I/7, lit. G IV–7, zapuščinski inventar župnika Janeza Jurija Tratnika, 16. 9. 1715, pag. 147).

14 AT ÖStA, HHStA, FAA, C–48–34, Conv. 3, Thurn am Hart, Untertanensachen, 1. Criminalia 1717, s. d., Lista Vnd Description.

Začetek dokumenta z opisom Vodnikovih in Taclovih sosterilcev (AT ÖStA, HHStA, FAA, C-48-34, Conv. 3, Thurn am Hart, Untertanensachen, I. Criminalia 1717, s. d., *Lista Vnd Description*).

Statt Gurfeldt gebührtig), ki je v upanju, da se bo rešil, zlomil okove na nogah, pobegnil iz zapora ter si z nevarnim skokom skozi okno (grajske) jedilnice 18 do 20 sežnjev (globoko)¹⁵ izpahnil nogo, dobil pri tem prisad (gangreno) in zaradi te sedmi dan, tj. 5. novembra 1716, po prejemu svetih zakramentov izpustil dušo.

Mihael Tacel (*Michael Täzel*), nekdanji hlapec (*gewester Knecht*) zgoraj navedenega Franca Jožefa Vodnika, pa je še danes v zaporu.«

Kaj sta gospodar in njegov hlapec zagrešila, da sta se znašla pred krvnim sodnikom, ostaja za zdaj neznanca. Vse kaže, da so ju prijeli nekje severno od Gradca – prejkone v Spodnji ali Zgornji Avstriji, kjer sta imela največ »sodelavcev« – in ju tisto poletje skupaj z drugimi nepridipravi vodili po kopnem ali po Muri. Iz njunega opisa »sosterilca« Antona Luftspringerja namreč izvemo, da je ta »od svojih tovarišev« (*von Seinen gespanen*), med katerimi sta bila tudi onadva (*die zweij allhier verhafftte*), tisto poletje pri Kalvarijskem griču v Gradcu skočil v Muro (*in die Muer gesprengt*).

Nikakršnega dvoma ni, da je šlo pri »razbojniku« Francu Jožefu Vodniku za našega Jožefa. O tem jasno priča navedba, da se je rodil v Krškem,

tam pa konec 17. stoletja po krstni matični knjigi ni bilo nobene druge družine s tem priimkom. Drugo ime Franc si je poleg krstnega Jožef nadel pozneje, tako kot mnogi ljudje njegove dobe, ki so z dvojnimi osebnimi imeni hoteli poudariti svoj višji socialni položaj. Za dvojnimi imeni Franc Jožef bi se kvečjemu lahko skrival Jožefov štiri leta mlajši brat Franc Anton, vendar o njem za razliko od Jožefa ni drugih poročil razen vpisa krsta, Jožef pa je, kot bomo videli, izpričan tudi kot odrasel. Njegovo identiteto bi še dodatno potrdila navedba starosti v prvi mrliški matici župnije Leskovec pri Krškem, če ne bi bila v njej ravno v času njegove smrti, 5. novembra 1716, dve leti trajajoča vrzel.¹⁶

O Jožefovem šolanju imamo dva podatka, ki povesta, da je bil najprej ljubljanski gimnazijec v tamkajšnjem jezuitskem kolegiju, nato pa je študij nadaljeval na višjih jezuitskih študijih na Dunaju. Kot vse kaže, v Ljubljani ni imel štipendije,¹⁷ ampak so ga vzdrževali starši. Prav tako ni stanoval kot konviktor v kolegiju,¹⁸ ampak zasebno, kar mu je omogočalo neprimerno večjo svobodo. Ko mu

15 Višina oziroma globina je nedvomno precenjena, saj bi znašala 34–38 metrov.

16 V mrliški matici ni vpisov od 12. junija 1716 do 27. maja 1718 (NŠAL, ŽA Leskovec pri Krškem, Matične knjige, M 1701–1731, fol. 10r–10v).

17 Prim. podatke o alumnih v: *Ljubljanski klasiki*.

18 Prim. prav tam podatke o konviktorjih.

je bilo 17 let in pol, ga leta 1708 kot petošolca srečamo ob vstopu v ljubljansko jezuitsko kongregacijo Marije Vnebovzete.¹⁹ V knjigo omenjene kongregacije je bil vpisan skupaj z Jožefom Vernecom, v katerem prepoznamo Vodnikovega poznejšega tovariša v »kriminalni karieri«, rojenega Ljubljanačana. Toda medtem ko je Verneec v kongregacijsko knjigo tudi naslednje leto vpisan kot šestošolec, retorik, Vodnikovega imena leta 1709 ni več.²⁰ Šestletno gimnazijo je vsekakor končal, najsi bo v Ljubljani ali kje drugje. Pozno jeseni 1710 se je namreč na Dunaju vpisal na študijsko stopnjo fizika (*Josephus Votnig Carniolus Physicus*).²¹

Kako uspešen je bil kot dunajski študent, lahko le ugibamo, kakor tudi, s čim se je v cesarski prestolnici preživljal. Najbrž je kar kmalu zašel na kriva pota, saj si je do leta 1716, ko so mu sodili na Šrajbarskem turnu, nabral več kakor štirideset znancev svoje baže, med njimi več rojakov, predvsem študentov. Kot je povedal, je dva medtem dosegla roka pravice (enega so usmrtili, drugega poslali na galejo), trije pa so se vrnili na pravo pot in postali celo duhovniki. Jožef Vodnik tudi potem, ko je študij očitno obesil na klin, ni bil kak zamazan potepuh, ampak se je nosil in oblačil gosposko, svojemu študentskemu stanu primerno, ter v domače Krško občasno prihajal kot »gospod študent«. Slabo leto pred sojenjem, na praznik velikega šmarna, 15. avgusta 1715, je namreč »gospod« Jožef Vodnik (*Dno Josepho Vodnigk*) botroval v rodnem mestu skupaj z »gospo« Marijo Elizabeto Bučela (*Buzzelin*) pri krstu Andreja Bernarda, sina »gospoda« Adama Vallija in njegove soproge Lucije s Trške Gore.²² Le kdo si je tedaj lahko mislil kaj slabega o študiranem mlademu gospodu, ki se je, nemara samo za šolske počitnice, vrnil iz »širnega sveta«? To je bilo v letu, ko je na Kranjskem in v drugih avstrijskih dednih deželah zadnjič kosila črna smrt. Kot je Vodnik med zaslišanjem leta 1716 povedal sam, je pobrala tudi tri njegove dunajske znance, ki jih je naznanil kot svoje »sostorilce«.

Krčan Jožef Vodnik je torej po vsem sodeč imel večletne »razbojniške« izkušnje. S »sostorilci« (*Complices*), kot so označene osebe, ki jih je ovadil na Šrajbarskem turnu, niso bili mišljeni samo neposredni sodelavci oziroma pajdaši, ampak nasploh vse s kriminalom povezane osebe, s katerimi se je srečeval med vandranjem po svetu. Navedbe nekaterih oseb in kaznivih dejanj nakazujejo, da se je zadrževal na območju Dunaja

in Gradca ter na Spodnjem in Zgornjem Avstrijskem. Vsi njegovi naznanjenci so bili moškega spola, a so imeli tudi pomočnice, ki so sicer omenjene le v povezavi z njimi, nobena samostojno kot sosterilka.

Vodnik je imel o mnogih pajdaših in znancih iz razbojniških vrst zelo natančno védenje, bil pa je tudi pronicljiv opazovalec. Pisar kranjskega krvnega sodnika je njegovo in Taclovo pričevanje ubesedil z naslednjimi opisi.

»Sostorilci (*Complices*)

1. Matija Kopriva (*Matthias Copriua*), doma iz Kočevja (*auß Gottschee gebührtig*),²³ star 20 in nekaj let (*alt etliche und 20. Jahr*), je srednje čokate postave, ima črne, ravne, ne prav dolge lase, oblaci se kavnobarvno (*Caffefarb*), ima lažno spričevalo (*falsche Attestation*), v katerem se imenuje Franc Ksaver Jančič (*Franciscus Xaverius Jäntschtisch*), strežaj (*Taffeldecker*) Orfeja grofa Strassolda,²⁴ ob strani nosi srebrn meč (*Degen*), v žepu pa dve pištoli tercerolki²⁵ (*und führt zweij tarzaroln in Sackh*), je velik razbojnik (*ein Erzrauber*) in cerkveni tat (*Kirchendieb*), pri sebi ima tudi – oprostite izrazu – priležnico (*Exetera*)²⁶ z imenom *Christindel* [Kristinca], veliko čedno žensko, ki je sestra gostilničarke z imenom Köglmayerica (*N: Köglmajerin*) v odročni samotni gostilni stran od ceste, četrte ure od mesta Steyr proti Welsu.

2. Martin N. (*Marthin N:*), po domače imenovan Mürschtel (*vulgo Mürschtel genandt*), po rodu Tirolec iz Halla (*seiner Nation ein Thüroler von Halla*), star okoli 30 let, visoke postave, srednje debel, okroglega črnkastega obraza, obrit in temno oblečen, ima črne skodrane lase, nosi palico in ima v žepu tercerolko (*vnd führt ein Tarzaroln in sackh*), naj bi bil kramar, ki se najpogosteje zadržuje pri menihih (*beij Mönichen*).

3. Franz Schneeberger, [Spodnji]²⁷ Avstrijec (*ein Österreicher*), star čez 30 let, po poklicu naj bi bil padar (*ein Pader*), je srednje postave, srednje debel, nosi belo obleko, ima kratke kostanjeve, malo narasle lase, najpogosteje se zadržuje na Dunaju.

4. N. Obermeier (*N: Obermajer*), po rodu Nemec (*von der Nation ein teutscher*), star okoli 30 let, srednje velik debel možak (*Kerl*), okroglega

23 Iz dokumenta o končni sodbi v Kremisu je razvidno, da je bil doma iz mesta Kočevje, ne s širšega Kočevskega (AT ÖStA, HHStA, FAA, C-48-34, Conv. 3, Thurn am Hart, Untertanensachen, I. Criminalia 1717, s. d., Endt=Virtheil etc.).

24 Orfej grof Strassoldo je bil do prodaje leta 1695 lastnik gospostva Krško (Smole, *Graščine*, str. 244).

25 Nemško *das Terzerol*.

26 Najbrž mišljeno *hetera*.

27 Pri Zgornjih Avstrijcih je na seznamu vedno naveden pridevnik *zgjornji*.

19 SI AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, pag. 500.

20 Prav tam, pag. 509.

21 Mühlberger in Schuster, *Die Matrikel*, str. 134.

22 NŠAL, ŽA Krško, Matične knjige, R 1670–1729, fol. 135r.

zabuhlega obraza (*blascheten gesicht*), oblači se v sivo obleko in zeleno kamižolo, ima nekoliko rumene kratke skodrane lase, je poročen in prebiva na Moravskem (*in Mähren Sesßhafft*), to slabo življenje (*beij disen liederelichen leben*) živi že 15 let.

5. Vencel/Václav Baško (*Wenzel Baschko*), potujoči študent (*ein Vagierender Student*), po rodu z Moravskega (*auß Mähren gebührtig*), star 26 let, srednje velik, suhe postave in podolgovatega obraza, ima rjave, nekoliko narasle, ne dolge lase, nosi črno obleko in nosi v žepu tercerolko (*vnd führt ein Tarzaroln in Sackh*).

6. N. Rebernišek (*N: Rebernischeck*), potepuški (*ein herum Straichender*), na Spodnjem Štajerskem v Rogatcu pri Rogaški Slatini (*zu Rouitsch beij dem Sauerbrun*) rojeni študent, človek, star 26 let, srednje vitke postave (*Ranne Perschon*), podolgovatega suhega bledega obraza, ima črne neskodrane in nekoliko narasle lase, nosi rjavo obleko.

7. Mihael Babnik (*Michael Wabnighk*), po domače pa imenovan Fuk (*vulgo aber Fugkh genandt*), potujoči študent iz Novega mesta s Kranjskega, star 26 let, srednje velik čokat močan človek, rdečega, širokega zabuhlega obraza (*blascheten gesicht*), ima črne, kratke in nekoliko narasle lase, obrit, oblači se sivo, ob strani nosi meč in v žepu tercerolko (*ein Tarzaroln im Sackh*).

8. Mihael Kopešič²⁸ (*Michael Kopefsez*), tudi potujoči študent (*auch ein Vagierender Student*), iz Novega mesta na Kranjskem, sin tamkajšnjega tobačnega nadzornika (*eines Thobackh überreiters Sohn daselbst*), star okoli 20 let, majhne čokate postave, kozavega, okroglega in rdečkastega obraza, ima črne kratke skodrane lase, nosi rjavo suknjo, ki naj bi jo ukradel v Pragi.

9. Hansel N. (*Hanßel N:*), po domače Krump-täzel [»Krivotac«], imenovan tako, ker ima na eni roki dva ukrivljena prsta, po rodu z Gorenjskega, nedaleč od Škofje Loke iz Bitenj, star 20 let, trdi, da je študent in da naj bi enkrat že pobegnili (*durchgangen*) iz zapora. Je srednje vitke postave (*Ranne Perschon*), nosi rjavo obleko, ima črne dolge lase.

10. Johann Wilibald Dorer (*Dorrer*), po rodu Nmec (*von der Nation ein Teutscher*), ki se izdaja za svetnega duhovnika (*Petriner*), visoke vitke postave (*ein lange Ranne Perschon*), kozavega obraza, rdečelas, star najmanj 28 let, nosi črno duhovniško suknjo (*Petriner Rockh*) in moder plašč, spodaj meč in tercerolko (*ein Tarzaroln*).

11. N. Krön (*N. Krön*), po domače Kröndel, po rodu iz [Spodnje]²⁹ Avstrije in poročen, star okoli 26 let, majhen čokat človek okroglega črnkastega (*schwarzleten*) obraza, kratkih kostanjevih skodranih las, nosi železno barvno raztrgano suknjo in kamižolo kavne barve, najpogosteje se zadržuje na Dunaju, bil naj bi tudi slovit žepar (*famoser boitelschneider*).

12. N. N., po rodu Italijan (*Ein Wällischer Von der Nation*), oblečen v modro-figovo obleko (*in blauen faigenfarben Klaid*), čokate srednje postave, črnega popolnega (*vollkhomenen*) obraza, kratkih črnih skodranih las, star okoli 30 let.

13. Ignac Rozman (*Ignatius Rosman*), rojen na Kranjskem v Krškem, potujoči človek (*ein Vagierender Mensch*), star okoli 20 let, rjavkastega podolgovatega obraza, nosi temno obleko, ima belkaste (*weißlete*) neskodrane lase, enkrat je že bil vojak, nato pa naj bi pobegnili (*durchgangen*).

14. Jožef Vernec (*Joseph Vernez*), potujoči študent, rojen v Ljubljani, star 20 in nekaj let, srednje debelosti in velikosti, ima temne, nekoliko rdečkaste skodrane lase, podolgovat črnkast, nekoliko zguban obraz, včasih je oblečen črno, vedno pa v temnosivo, črno obrobljeno staro suknjo.

15. Janez Jurij Hofstetter (*Hannß Georg Hoffstetter*), zdaj rabelj v Zagrebu (*dermallen Freijman zu Agram*), sin pokojnega ljubljanskega rablja, ki je zaradi njemu pripisanih ropov in kraj pred 3 ali 4 leti že sedel v Ljubljani na Tranči (*auff dem Khomaun Innengelegen*),³⁰ je visok vitek možak (*Ranner Kerl*), okroglega rdečkastega, nekoliko kozavega obraza, star okoli 26 let, ima kratke ravne belkaste (*weißlete*) lase in vedno nosi rdečo obleko.

16. Josef Kaßer, po rodu Švab (*Von der Nation ein Schwaab*) in pobegli praški vojak stražnik (*außgerisener Praagerischer Guardi Soldath*), srednje velikosti in debelosti, ima srednje dolge bele neskodrane lase in mlado majhno ženo, nosi meščansko obleko v kavni barvi in potuje naokrog (*Vagiert hin und wider*).

17. Johann Knoll, ki je s cesarskim in kraljevim katoliškim veličanstvom itd. itd. prišel iz Španije (*auß Spanien*) kot postiljon (*alß ein Postilion*) na Dunaj, od najvišjega omenjenega cesarskega in kraljevega veličanstva naj bi prejel milostni novčič (*ein gnaden Pfening*), je majhne čokate postave, okroglega črnkastega (*schwarzleten*) obraza, ima črne skodrane kratke lase, nosi črno francosko

28 Ta oblika priimka je razvidna iz dokumenta o končni sodbi v Kremsu (AT ÖStA, HHStA, FAA, C-48-34, Conv. 3, Thurn am Hart, Untertanensachen, 1. Criminalia 1717, s. d., Endt=Vrtheil etc.).

29 Pri Zgornji Avstriji je za razliko od Spodnje vedno naveden pridevnik Zgornja.

30 O tem nemškem poimenovanju za Trančo gl. Golec, Slovenska toponimika, str. 313 in 343.

brado in sivo obleko, je samskega stanu in se najpogosteje zadržuje na Dunaju.

18. Josef N., po domače imenovan Slepi Sep (*vulgo der blinte Seep*), zato ker škili, rojen na Moravskem (*auß Mähren gebührtig*) in tovariš (*Gespan*) pravkar omenjenega Johanna Knolla, je srednje čokate postave, podolgovatega rdečkastega obraza, samskega stanu, star 30 let, ima dolge rdečkaste neskodrane lase, oblači se v belkasto (*weißleten*) obleko in se večinoma zadržuje pri Köglmayerju (*beij dem Köglmaijer*).

19. N., tako imenovani stari Christoph (*N: der So genandte alte Christoph*) iz Halla na Tirolskem (*von Haal auß Thüroll gebührtig*), vdovec, 60-letni mož, srednje velik, vitke postave (*Ranne Perschon*), nosi obleko kavne barve in kratko belkasto lasuljo (*kurze weißlete Baruquen*), tudi nemško brado s sivimi dlakami (*untermengter Teutschen baarth*), tudi on se večinoma zadržuje pri Köglmayerju (*beij dem Köglmaijer*).

20. Sigmund Landler, rojen v [Spodnji]³¹ Avstriji (*auß Österreich gebührtig*), po poklicu pekovski pomočnik (*Pöckenjung*), majhen človek vitkega života (*Rann von Leib*), star 22 let, okroglega suhega obraza (*Von runden magern gesicht*), ima kratke belkaste (*weißleten*) neskodrane lase, nosi sivo obleko, ob strani ima meč in v žepu tercerolko (*im sackh ein tarzaroln*), najpogosteje se zadržuje na Dunaju.

21. Peter Lipovec (*Petter Lipauetz*), rojen na Gorenjskem nad Jesenicami (*auß ober Crain, ob Asßling gebührtig*), potujoči študent, star 28 let, visok človek vitkega života (*Rann von Leib*), podolgovatega, nekoliko zabuhlega (*brascheten*) črnkastega (*schwarzleten*) obraza, ima daljše, nekoliko skodrane črne lase, nosi belkasto (*weißletes*) obleko, ob strani vedno nosi meč.

22. Sebastjan Molin (*Sebastian Mollin*), Kranjec (*ein Crainer*), po poklicu vrtnar, po postavi je velik čokat možak rdečega tolstega podolgovatega obraza, ima kratke ravne (*schintel glattes*) kostanjeve lase, star je 24 let ter nosi rjavo obleko in ob strani meč; zadrževal naj bi se (*dem Vernemben nach*) tukaj v deželi (*hier in dem Landt*).

23. N. N., po domače imenovan Lajjer Thomerl [Lajna Tomažek], po rodu Zgornji Avstrijec (*Von der Nation ein ober österreichicher*) in po poklicu lajnar (*ein Lajjerer*), velik in vitek človek (*Ranner mensch*) podolgovatega obraza, belkastih (*weißleten*) ravnih, nekoliko dolgih las, star blizu 30 let, nosi sivo železnobarvno meščansko obleko in belkasto (*weißleten*) nemško brado, najpogosteje se zadržuje pri Köglmayerju (*beij dem Köglmaijer*).

24. N: Jereb (*N: Jerreb*), potujoči študent s Kranjskega iz Škofje Loke, srednje čokate postave, črnega zabuhlega (*brascheten*) obraza, črnih, nekoliko naraslih, ne povsem dolgih las, star dvajset in nekaj let, nosi novo obleko kavne barve, trikrajni klobuk, obrobljen s tankim zlatim trakom (*Pertl*), okrog povezan z zelenim trakom namesto vrvice, ob strani nosi tudi meč in se najpogosteje zadržuje v Gradcu.

25. N. Ziegelfest (*N: Ziegeluöst*), bavarski kramar (*ein baijerischer Krammer*), ki na letnih sejmih in prošenjih semtertja prodaja srebrnino (*mit Silbernen sachen*), kot so srebrni prstani, odpustkovni novčiči (*Ablas Pfening*) in več drugih stvari, je majhne čokate postave, okroglega rdečkastega (*Rottleten*) obraza, belkastih (*weißleten*) skodranih las, star okoli 30 let, nosi meščansko obleko kavne barve ter vodi s seboj mlado žensko (*weib*) z imenom Clarel [Klarica] in majhno deklico (*ein junges Kind, so ein Mägdel*), pa tudi kmečki voz (*ein Pauern wagen*), bil naj bi velik razbojnik (*ein Erz Rauber*), kakršnega ni mogoče najti v desetih deželah.

26. Ferdinandel N. [Ferdinand], rojen Dunajčan (*ein gebohrener Wiener*) in po poklicu kuhar, ki je na Dunaju dobro znan po žeparjenju (*boitelschneideren*) in naj bi bil letos od tam poslan za galjota (*ad Triremes*) na neapeljsko galejo (*auff die Neapolithanische galleern*).

27. N. N., po domače imenovan Zickherl, tudi [Spodnji]³² Avstrijec, star 20 in nekaj let, srednje čokate postave, okroglega zabuhlega (*brascheten*) obraza, malo skodranih kostanjevih las, nosi železnobarvno obleko in se najpogosteje zadržuje na Dunaju.

28. Karl N. (*Carl N:*), kočijaž, rojen na Moravskem (*Auß Mähren gebührtig*), star okoli 35 let, majhen čokat možak (*Kerl*), ima kratke in malo narasle lase, velike črnkaste brke (*schwarzleten Razenbaarth*), nosi svetlo obleko (*ein liches Kleid*) in se najpogosteje zadržuje na Dunaju.

29. Bernard (*Bernhardt*) Robida, potujoči svečarski pomočnik (*ein Vagierender Wax Kürtzler gesell*), rojen v Ljubljani (*von Lajbach gebührtig*), star 20 in nekaj let, visoke in dokaj korpuentne postave, podolgovatega črnega obraza in črnih, povsem ravnih, ne povsem kratkih las, samskega stanu, nosi temno ponošeno obleko in ob strani meč.

30. N. N., tako imenovani Krump Seepel [Kruljavi Sepek/Jožek], ki je bil letos justificiran v Lambachu³³ (*zu Lampach Justificiert*).

31. N. N., Zgornji Avstrijec iz dežele nad Anižo (*ein ober österreichicher, Von Landt Ob der Enß*), po

31 Gl. op. 29.

32 Gl. op. 27.

33 V Zgornji Avstriji.

poklicu pekovski pomočnik (*ein böckenjung*), star 40 let, majhen čokat možak (*Kerl*), ima kratke ravne kostanjeve lase, malo podolgovat črnkast (*schwarzletes*) obraz, oblači se belo, je samskega stanu in se brije.

32. N. N., tepetuški (*ein herumb Straichender*) v Pragi rojeni in krščeni Jud, star okoli 30 let, majhen človek podolgovatega obraza in črnih, malo skodranih las, nosi belo obleko in črno francosko brado.

33. N. N., ubegli nemški dragonec (*ein außgerisßener Teutscher dragoner*) in po poklicu smodnikar (*ein Puluermacher*), ki naj bi bil poročen, star 30 let, je majhne čokate postave in kratkih črnih skodranih las, nekoliko podolgovatega obraza, nosi rdečo vojaško suknjo ter pohaja sem in tja.

34. N. N., tako imenovani *der lange Schneider* [Dolgi krojač], rojen na Dunaju (*zu Wienn gebührtig*), star 24 let, visoke postave, vitkega života (*Rann von Leib*), ima bel okrogel obraz in bele skodrane lase, nosi železnobarvno meščansko obleko, je samskega stanu in se najpogosteje zadržuje na Dunaju na Wiesnu³⁴ (*auff der wisen*) pri svoji materi, ki je vdova.

35. N. Köglmayer (*Köglmajer*), Zgornji Avstrijec iz dežele nad Anišo (*ein ober österreicher, Von Landt ob der Enß*), stanujoč četrt ure iz mesta Steyr v odročni samotni hiši zunaj ceste proti mestu Wels, dobro stoječ gostilničar ali pivotoč (*wohl bemitelter Wierth, oder biershenckh*), star 30 in nekaj let, poročen s staro žensko, rjavkastega, nekoliko podolgovatega obraza, srednje debelosti in velikosti, ima črne in nekoliko, in sicer čisto malo na konico dvignjene lase (*am Spitz aufhöbende haar*) in črno veliko zgornjeavstrijsko kmečko brado ter se oblači kot zgornjeavstrijski kmetje.

36. Josef (*Joseph*) N., Dunajčan (*ein Wiener*), po poklicu natarar, je lani umrl na Dunaju med kugo (*in der Contagion*).

37. N. N., tako imenovani *Kraußkopf* [Skodranec], rojen Dunajčan (*ein geböhrnner Wiener*), po poklicu natarar, ki je lani prav tako umrl na Dunaju med kugo (*in der Contagion*).

38. Lenz N., pivovar, je prav tako umrl pred enim letom za kugo (*an der böst*).

39. Anton (*Anthon*) Lufftspringer, rojen v Nemčiji (*auff Teutschlandt gebührtig*), ki je letošnje poletje od svojih tovarišev (*von Seinen gespanen*), med katerimi sta bila tudi ta dva tukaj zaprta (*die zweij allhier verhafte*), pri Kalvariji v Gradcu skočil v Muro (*beij dem Calvariberg in Grätz, in die Muer gesprengt haben*).

40. Grödel [Gretica] N., rojakinja starega Christophha (*des alten Christophen sein Landtsmanin*) in jo

najbolje pozna Köglmayer (*Vnd soliche der Köglmajer am bessten khent*).

41. Marko, Andrej in Luka N. (*Marcus, Andreas, und Lucas N:*) so se izmuznili svetnemu sodišču (*Seint dem weltlichen Gericht entgangen*), tako da so se vsi trije poboljšali (*gebessert*) in že prejeli mašniško posvečenje (*die Priesterwaiche angenumben haben*).

[pečat] Filip Jakob Fringila lastnoročno
(*Philipp Jacob Fringilla mpria*)
pisar cesarskega krvnega sodišča
na Kranjskem
(*Kajl: Paangerichts Schreiber in Crain*)«

V uvodu je jasno povedano, da je sodni proces potekal v deželosodnem gospostvu Šrajbarski turn. Deželsko sodišče se je dejansko imenovalo Krško, saj je pripadalo krškemu gospostvu, je pa tedaj že imelo sedež na bližnjem Šrajbarskem turnu v lasti grofov Auerspergov, potem ko je leta 1705 prišlo v iste roke tudi krško gospostvo.³⁵ Dokument je podpisal in pečatil pisar deželnega krvnega sodišča, ki je kot spremljevalec krvnega sodnika skupaj z njim in z rabljem na povabilo deželskih sodišč krožil po Kranjski, kadar in kjer se je pokazala potreba po procesiranju kaznivih dejanj, za katera je bila predvidena najtežja, tj. smrtna kazen.³⁶ V deželskem sodišču Krško, kot

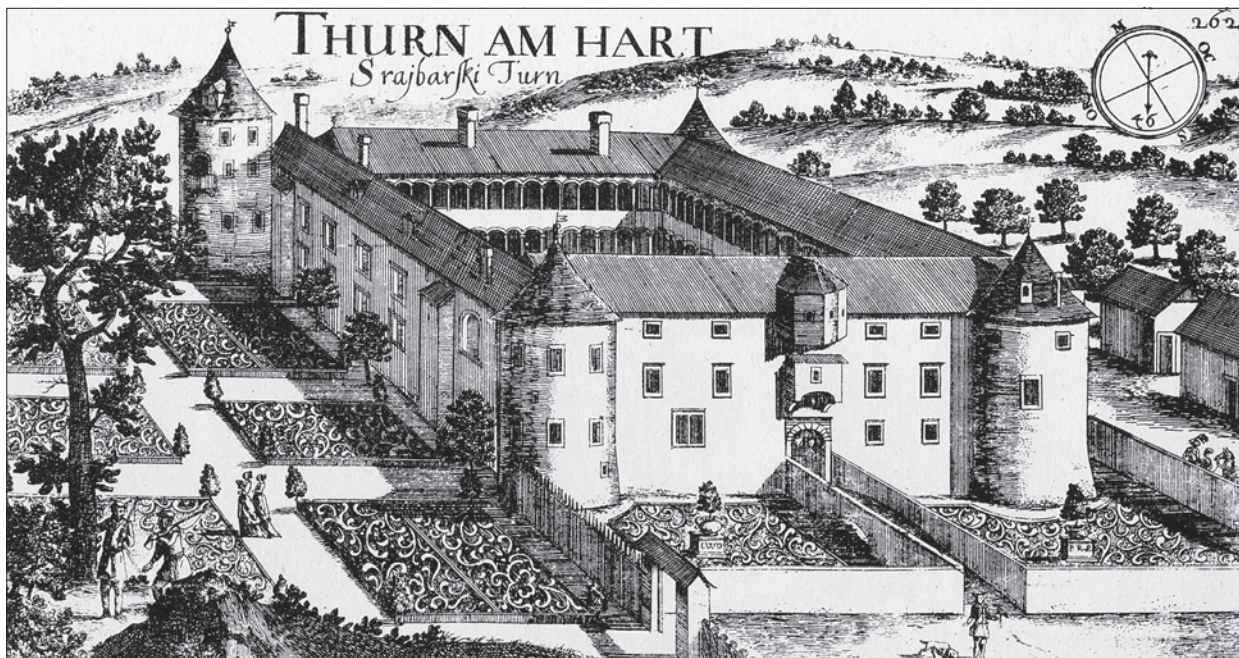
35 Teritorialni obseg sodišča gl. v: *Historischer Atlas*, Bl. 36. – Deželsko sodišče Krško je imelo večino časa svojega obstoja – obstajalo je do pravosodne reforme v dobi Ilirskih provinc leta 1811 – sedež v krškem Starem gradu nad mestom. Tega so opustili zelo kmalu po letu 1705, ko je prišlo gospostvo v roke istega lastnika Ditriha grofa Auersperga kakor gospostvo Šrajbarski turn (Smole, *Graščine*, str. 244 in 491). Upravi obeh gospostev sta sicer formalno ostali še nekaj desetletij ločeni, a je obe vodil skupni gosposčinski upravitelj na Šrajbarskem turnu (prim. sočasno napisani katastrski napovedi obeh gospostev, obe datirani na Šrajbarskem turnu: SI AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 131, N 195, No. 1, 12. 4. 1749; šk. 114, N 141, No. 1, 12. 4. 1749). Do leta 1704 se namreč v krstni matični knjigi duhovnije Krško kontinuirano omenjata tako upravitelj gospostva Krško kot upravitelj gospostva Šrajbarski turn, od leta 1705 pa samo še turnski (NŠAL, ŽA Krško, Matične knjige, R 1670–1730, fol. 103r, 105r). Florijančičev zemljevid Kranjske iz leta 1744 krški Stari grad prikazuje že kot razvalino (Florijančič, *Deželopisna karta*, list 6). Kot poroča F. Pokorn, je bil leta 1716 že podrt (NŠAL 572, Zapuščina Franc Pokorn, Leskovec pri Krškem, pola 7). To potrjuje podatek, da je leto prej umrli leskovski župnik Janez Jurij Tratnik privo-lil, da so oltar in parametre iz grajske kapele sv. Nikolaja prenesli v mestno cerkev sv. Janeza Evangelista (SI AS 1, Vicedomski urad za Kranjsko, šk. 18, lit. G XVIII–1–I, pag. 29, s. d. [ok. ok. 1720]). Župnika Tratnika so v omenjeni cerkvi pokopali 7. septembra 1715 (NŠAL, ŽA Leskovec pri Krškem, Matične knjige, M 1701–1731, fol. 8v).

36 Vilfan, *Pravna zgodovina Slovencev*, str. 213; Polec, *Razpored sodnih instanc*, str. 120.

34 Blizu Dunaja.

Grad Šrajbarski turn pri Krškem po Valvasorjevi Topografiji Kranjske, 1679 (Valvasor, *Topographia Ducatus Carnioliae Moderna*, št. 262).

še marsikje na Kranjskem, so krvnemu sodniku v takih primerih dodelili prisednike iz vrst svétnikov bližnjih mest in trgov, ki so jih ti poslali sami. Tudi krvna pravda, zaključno dejanje procesa, je v Krškem potekala v mestu,³⁷ morišče z vislicami (»Galgenberg«) pa naj bi bilo v bližini, ob potoku Žlapovec, proti Šrajbarskemu turnu.³⁸

Franc Jožef Vodnik in njegov hlapec Mihael Tacel bi bila tako lahko zaprta tudi kje v mestu, ne ravno na gradu, vendar Vodnikov skok z velike višine govori v prid gradu. Pomenljivo pa je, da iz nekdanje jedilnice gradu Šrajbarski turn ni mogoče skočiti v globino 18–20 sežnjev, tj. 34–38 metrov; prav tako ne iz starega krškega gradu, če bi razvaljeni grad tedaj vendarle še uporabljali za zapor. Po vsem sodeč se je pisar Frangila zmotil pri navajanju merske enote in je zapisal sežnji namesto čevlji, kar bi torej znašalo približno šestkrat manj, 5,7–6,3 metra. Takšna višina precej ustreza razdalji med višino okenske police v prvem nadstropju in nivojem tal na Šrajbarskem turnu.³⁹

37 O prizorišču govori urbar krškega gospostva iz leta 1575: »im Statl Gurkhfeld«, ne pove pa, iz katerih »negst vmbgelegnen Flekhen« so za prisednike prihajali svétniki (*Raths Freund*), vabljeni poleg celotnega krškega mestnega sveta (SI AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 114, RDA, N 141, No. 29, novoreformirani urbar gospostva Krško 1575 s. p., *Fürderung des Malefiz recht*); nedvomno iz mest Kostanjevica in Novo mesto, nemara tudi iz kranjskega trga Radeče ter iz trga Sevnica in mesta Brežice na štajerski strani Save.

38 Lapajne, *Krško in Krčani*, str. 48–49.

39 Za mnenje se iskreno zahvaljujem kastelologu izr. prof. dr. Igorju Sapaču.

Seznam »sostorilcev«, ki ga je neposredno po Vodnikovi smrti sestavil, podpisal in pečatil pisar kranjskega krvnega sodišča, je nastal v pomoč preganjalcem kriminala. Sestavljen je bil za širšo uporabo na podlagi zaslišanj obeh storilcev. Morda so ga tudi natisnili in v obliki tiskovine razposlali v dežele, kjer naj bi se Vodnikovi pajdaši zadrževali. Takšni informativni tiski zelo uniformirane vsebine so namreč v tem času redno krožili po deželah Svetega rimskega cesarstva.⁴⁰

Ker je popis Vodnikovih »sostorilcev« dovolj poveden sam po sebi, ga ne bomo podrobneje razčlenjevali. Iz omemb Dunaja in obeh Avstrij, Spodnje in Zgornje, razberemo, da so se Jožefovi znanci večinoma gibali na tem območju, sicer pa so izvirali iz nemških, čeških in slovenskih dežel, eden iz Italije, eden pa je bil krščen Jud iz Prage. Večinoma jih je povezal cesarski Dunaj, kamor so nekateri prišli študirat, drugi za kruhom in tretji preprosto za »nečednimi posli«.

NADALJEVANJE ZGODBE V SPODNJEAVSTRIJSKEM KREMSU

Vprašanje zase je, koliko je seznam s Šrajbarskega turna pripomogel k prijetju in procesiranju Vodnikovih »sostorilcev«. Morda pri tem ni igral nobene vloge, morda pa je pripomogel k prijetju tega ali onega od opisanih »zločincev«.

40 Npr. *Description Jeniger in den Landen zu Bayrn*; [Anonimus], *Zwei Rauberbanden*, str. 365–366.

Krško deželno sodišče na Šrajbarskem turnu je potrjeno dobilo povratne informacije o procesiranju nekaj oseb z Vodnikovega seznama. V istem ovitku kot ta je namreč shranjen še en dokument, ki prav tako ni datiran, za razliko od prejšnjega pa tudi nima podpisa in enotnega naslova. Gre za zvezčič z devetimi v celoti popisanimi stranmi, v katerega je neznana oseba, zelo verjetno pisar na Šrajbarskem turnu, prepisala kratke opise justifikacij 23. in 24. julija 1717 v spodnjeavstrijskem Kremsu ob Donavi.⁴¹ Kaže, da gre za prepis enega ali dveh tiskanih letakov, namenjenih obveščanju javnosti. Med imeni obsojencev so tudi štirje Vodnikovi »sostorilci« oziroma pet, če jim prištejemo še priležnico najbolj razvpitega med njimi, Matije Koprive. Zato je bil dokument na Šrajbarskem turnu združen z dokumentom o Vodnikovem procesiranju leto prej.

Sestavljen je iz dveh delov. Prvi vsebuje opis končne sodbe osmih zločincev obeh spolov v Kremsu 24. julija 1717 in je vključen v nemško pesnitev, kakršne so se vse do začetka 20. stoletja širile po Evropi v drobnih tiskih ter javno prepevale, praviloma napisane v prvi osebi kot izpovedi obsojencev.⁴² Drugi del dokumenta je obvestilo o obsodbi desetih zločincev in zločink prav tam 23. in 24. julija 1717. Osem justificiranih oseb je istih kot v prvem delu, dodani sta dve, navedeni na prvem in drugem mestu.

V prvem delu gre torej za petju namenjeno pesem (*gesang*), v kateri v prvi osebi spregovori vsak od osmih na smrt obsojenih. V njih prepoznamo dva Vodnikova znanca, oba z imenom Mihael, doma iz Novega mesta in študenta. Prvi je 20-letni Mihael Kopešič, drugi pa štiri leta starejši Mihael Babnik. V drugem delu poleg njiju srečamo še enega Kranjca, in sicer nekaj več kot 20 let starega Matijo Koprivo iz Kočevja, ki ga je Vodnik med svojimi 43 »sostorilci« zaradi razvpitosti naznanil kot prvega.

Tudi ti, med seboj neločljivo povezani besedili naj spregovorita sami. Prvo, prepletено z rimami, bomo predstavili samo deloma, in sicer uvod in prvoosebno rimano izpoved obeh Kranjcev.

Vseh obsojencev, ki v njem nastopajo, je osem: Ana Barbara Handlos z Bavarskega, samska, stara 17 let; Margaretha Mayerhofer s Tirolskega, samska, stara 18 let; Andreas Mayerhofer, rodni brat prej omenjene, star 19 let, s Švabskega; Johann Wilibald Dorer, študent iz Eichstätt (danes na Bavarskem, tedaj del Frankovskega državnega

okrožja), star 33 let; Bernhard Adler, ubegli bavarski vojak, iz Šlezije, star 26 let; Mihael Kopešič, študent s Kranjskega, star 20 let; Mihael Babnik, študent s Kranjskega, star 24 let; in Martin Auer, kramar s Tirolskega, poročen, star 24 let.

Takole pa o njih pripovedujejo rimani uvod in izpovedi obeh študentov Mihaelov s Kranjskega.

»Končna sodba (*Endt=Vrtheil*) tistih osmih zločincev (*Maleficanten*), ki so bili zaradi zagrešenih ropov in toliko kraj ter zagrešenega umora tukajšnjega sodnega sluge in služkinje [njegove žene], tudi zaradi strinjanja (*verwilligen*) in k temu danega nasveta (*Roth*) usmrčeni v cesarskem in deželnoknežjem mestu Krems danes, 24. julija 1717, na naslednji način, kot je mogoče povsem jasno razbrati (*ganz khlar zu vernemen*) iz pesmi (*im gesang*), z navedbo imena in smrtne kazni, ter bili vsem kristjanom predočeni za primer (*zu einem Exempl vor augen gestellt*).

Njega je bolelo, kako moram trpeti trdo večnost.

1. Prestrašite se, vi, krščanski otroci, glejte našo nesrečo, nas uboge grešnike, ujete v naših mladih letih, ki moramo iti v smrt, oh, gorje zasramovanja in posmeha (*ach weh des Spatt Vndt Han*).

2. Oh, gorje, kako nas boli, da smo se tako nemarno norčevali iz Boga, kot da bi večno tu ostali, počeli razbojništva v veselju varno.

3. A bilo je zmotno, Bog je sklenil tako, da nas bodo kmalu odvedli v zapor, kjer bomo počakali, kakšna smrtna kazen sledi takim slabim dejanjem (*Kharten*).

4. Končno je prišlo od visoke oblasti, kako naj nas pripravijo, naj nam za ta slaba dejanja nikakor ne naklonijo milosti, ampak kazen danes.

[...]

Mihael Kopešič (*Mihael Kopesiz*), študent s Kranjskega, star 20 let.

15. Slabo družbo sem ljubil in njena bremena, se s tem sam preganjal, spravljaj v strah in »ah«, bil zraven pri trinajstih ropih, 400 goldinarjev dobil od naropanih stvari.

16. In kar je bilo še več, bil sem tudi pomočnik pri morjenju, dal temu svoj pristanek, zato moram umreti na kolesu, kolo bo dedovalo moje telo, Bog bodi mi usmiljen.

Mihael Babnik (*Michaël Babenig*), študent s Kranjskega, star 24 let.

17. Kdor ne posluša dobrega nasveta, izbere nesreče stan, sam sem se spravil v zapor, v železne okove, osemnajst ropov zagrešil, petsto goldinarjev prejel, ah, gorje greha in sramote.

18. Kazen mi bodo odmerili (*auditiren*), ki sem jo zaslužil, glavo moram izgubiti, želim trpeti s potrpljenjem, moje telo bo položeno na kolo, o Bog, zgani se, nakloni mi tam milost. [...] Konec.«

⁴¹ AT ÖStA, HHStA, FAA, C-48-34, Conv. 3, Thurn am Hart, Untertanensachen, I. Criminalia 1717, s. d., Endt=Vrtheil etc.

⁴² O tem gl. zlasti: McIlvenna, *Singing the news of death*.

Drugi del dokumenta je povednejši in omogoča precej dobro rekonstrukcijo dogajanja. Izvemo za deset na smrt obsojenih zločincev obeh spolov, ki so jih v dveh zaporednih julijskih dneh leta 1717 usmrtili v spodnjeavstrijskem Kremsu. Pred tem jih je vsaj pet v začetku maja istega leta pobegnilo iz tamkajšnjega pripora, potem ko so umorili sodnega slugo in njegovo ženo. Pobeg jim ni uspel, saj so jih polovili ter jih dva meseca in pol pozneje obsodili na različne oblike smrtne kazni.

Drugi del:

»Končna sodba nad tistimi zločinci (*Malefican-ten*), ki so bili zaradi zagrešenih ropanj, umora tukajšnjega sodnega sluga in njegove žene ter drugih storjenih dejanj usmrčeni (*von leben zum todt hingericht*) v cesarskem in deželnoknežjem mestu Krems v petek in soboto, 23. in 24. julija 1717.

Christina Mayer (*Christina Majrin*), samska ženska, stara 20 let, rojena v Pergernu na Švabskem:

1. se je z Matijo Koprivo (*Mathia Kopriva*) tri leta in pol potepala v divjem zakonu in z njim zaplodila dva otroka;

2. je pomagala oropati cerkev in med ropanjem stala na straži, ko so bili ukradeni monštranca, trije kelih s patenami in ciborijem ter 22 goldinarjev darovanega denarja (*offer gelt*), in je dobila delež 32 goldinarjev;

3. je šla še dvakrat zraven ropat cerkve, a so jo ljudje obakrat videli in rop preprečili;

4. je vedela za vse rope, ki jih je zagrešil Matija Kopriva, in naropano blago pomagala zapraviti.

Sodba: obglavljena bo (*wirdt gekhöpft*), telo bo vrženo na grmado in zažgano.

Matija Kopriva (*Matthias Khopriva*), velik razbojnik (*Ein Erz rauberer*), rojen v mestu Kočevje na Kranjskem, je zagrešil 25 ropov, med njimi 3 cerkvene, pri tem je ljudi pretepal, jih zvezoval, vzvratno vlekel navzgor [obešene nategoval] (*ruckwärts aufgezogen*) in jih bridko žgal (*Jamerlich gebrent*); ker sam ni imel priložnosti, da bi umoril sodnega slugo in njegovo ženo, je svojim tovarišem dal nasvet in navodila, kako ju ubiti.

Prav tako je svojo ljubico, ki jo je imel na Dunaju na Spielbergu, ko je bila 4 mesece noseča, zabodel pred 4 leti na zaročni dan (*Versprechungstag*). Poleg tega je v takšno klavrno življenje zapeljal veliko drugih ljudi, zlasti študentov. Od vseh zagrešenih ropov je, brez srebrnine in drugih vrednih predmetov (*effecten*), dobil v denarju delež 1941 goldinarjev in 60 krajcarjev.

Sodba:

od zgoraj navzdol bo strt na kolesu (*geradtbrecht*), nato vržen na grmado in zažgan.

Anna Barbara Handlos (*Anna Barbara Handlosin*), rojena v Brückhafnu na Bavarskem (*von Prickhhafen aus Pajjern*), stara 17 let, ni zagrešila nič drugega (*hat weiter nichts peccirt*), razen da je pri umoru sodnega sluga in njegove žene tiščala ob tla slugovega sina, da ni mogel kričati; prav tako je tedaj, ko sta bila sluga in žena ubita, šla v obok [klet] (*in daß gewelb gangen*), prinesla gor v vežo (*Vorhaus*) pilo za piljenje železa in jo dala Bernhardu Adlerju, prav tako je vzela ključke, Matiji Koprivi odklenila zapor in ga spustila ven, potem pa se je, ko je Bernhard Adler slugovi ženi (*der Dienerin*), ki je spet začela kričati, zadal zadnji udarec v glavo, glasno smejala, da ljudje v soseščini ne bi slišali ženinega kričanja; prav tako je pri begu (*Ehapiierung*) vzela krilo (*Vnterrock*) slugove žene in od naropanih 40 goldinarjev iz slugove hiše dobila delež 8 goldinarjev.

Sodba: usmrčena bo z mečem, njena glava pa bo nataktnjena na kolo (*auf daß rad gestekht*).

Margaretha Mayerhofer (*Majrhoferin*), samska ženska, rojena na Tirolskem, stara 18 let, je bila zraven pri petih krajah in ropih, je tudi pomagala pri dvojnem umoru sodnega sluga in njegove žene, tako da je bila zraven pri dogovoru (*beij der abredung*) o teh dveh umorih in se s tem strinjala; da je pri teh dveh umorih pograbila hčerko umorjenega sodnega sluga, jo odvedla iz sobe v kuhinjo in oba otroka stražila v kuhinji ter jima zvezala roke, medtem ko so njeni tovariši v veži pilili železo [okove] in oropali slugo; med begom je iz slugove hiše tudi odnesla modro krilo in avbo iz damasta, od tam naropanega denarja pa prejela delež 8 goldinarjev.

Sodba: usmrčena bo enako kot prejšnja [Ana Barbara Handlos].

Andreas Mayerhofer (*Majrhofer*), rodni brat omenjene Mayerhoferjeve, rojen v Grafingu na Švabskem (*von Gräfinng aus schwaben gebürtig*), star 19 let, po poklicu lovec, je pri ropu nekega župnišča s svojo puško stal na straži za župniščem in dobil od naropanega delež 90 goldinarjev.

Sodba: usmrčen bo z mečem in položen na kolo.

Johann Wilibald Dorer, študent, rojen v Eichstättu (*von aihstatt gebürtig*), star 33 let, se je s priležnico skoraj štiri leta potikal po deželi in z njo v divjem zakonu zaplodil dva otroka; izdajal se je zdaj za upravitelja, zdaj za duhovnika, hodil okrog v duhovniških oblačilih in se posluževal lažnih pisnih potrdil (*hat sich falscher testimoniren bedient*); tudi drugim svojim tovarišem (*Cameraden*) je izdajal lažna potrdila s svojim pečatom; poleg

tega klavnega življenja je bil zraven pri petih ropih (*ausraubungen*) ter dobil pri teh petih delež 268 goldinarjev in 16 krajcarjev, pri dveh ropih je ljudi zvezal in jih žgal.

Sodba: usmrčen bo z mečem in položen na kolo.

Bernhardt Adler, ubegli bavarski vojak (*ein ausgerissener Pajrischer saldath*), rojen v Altheimrichrauu⁴³ v Šleziji (*von alt=herichrau in schlesien gebürtig*), star 25 let, je bil pri ropu nekega župnišča in pri tem dobil delež 62 goldinarjev; prav tako je sodnega slugo in njegovo ženo pobil z debelo gorjačo (*mit einem dikhen Prügl erschlagen*) ter nato pomagal pri ropu, med begom je ubitemu slugi vzel suknjo in kamižolo, za seboj pa pustil svojo s krvjo oškropljeno kamižolo in suknjo; v slugovi hiši je bilo naropanih 40 goldinarjev v različnih kovancih.

Sodba: od zgoraj navzdol bo strt na kolesu (*geradbreht*) in položen na kolo.

Mihael Kopešič (*Mihäel Kopesiz*), študent iz Novega mesta na Kranjskem, star 20 let, je pomagal zagrešiti 13 ropov, pri katerih je večinoma zvezoval ljudi, jih vlekel navzgor, jim delil udarce in jih tudi žgal; prav tako je pomagal pri umoru sodnega sluga in žene ter je tej, ko je v smrtnem strahu zopet začela kričati, zamašil usta z otroško suknjo; v slugovi hiši je prav tako dobil delež, od drugih zagrešenih ropov pa 464 goldinarjev in 37 krajcarjev.

Sodba: od zgoraj navzdol bo strt na kolesu, njegovo telo bo položeno na kolo in nato z vrvjo obešeno na vislicah.

Mihael Babnik (*Mihael Wabenig*), študent, rojen v Novem mestu na Kranjskem, star 24 let, je pomagal zagrešiti 18 kraj in ropov, pri katerih je v glavnem zvezoval ljudi, jih vzvratno vlekel navzgor in žgal; od teh ropov je dobil delež 525 goldinarjev.

Sodba: obglavljen bo (*wirdt khöpft*) in položen na kolo, glava pa nataknjena (*aufgesteckt*) in nato obešena z vrvjo na vislicah.

Martin Auer, poročen, njegova prej omenjena pastorka (*Stiefkhinder*) Andreas in Margaretha Mayerhofer bosta tudi justificirana v soboto. Rojen v Saalbachu na Tirolskem (*von Sabah aus Tyroll gebürtig*), star 34 let, po poklicu kramar, pomagal je pri 34 nasilnih krajah in ropih, pri čemer

je ljudi večinoma zvezoval, jih vzvratno vlekel navzgor, jim delil trde udarce in jih žgal; on sam je pri nekem nočnem ropu nekega kmeta do smrti pobil z brezovo gorjačo; pri nekem ropu je bil neki kmet tudi ustreljen, tako da je uro zatem umrl brez spovedi in obhajila; v gotovini, brez vrednih predmetov (*efectum*), je dobil delež 3902 goldinarja.

Sodba: od zgoraj navzdol bo strt na kolesu (*geradbrecht*), položen na kolo in nato z vrvjo obešen na vislicah.

Konec.«

Od desetih v Kremsu justificiranih oseb jih je na Vodnikovem seznamu sotorilcev navedenih pet ali polovica, če prištejemo še Christino Mayer s Švabskega, 20-letno priležnico Matija Koprive (pod št. 1), ki jo je Vodnik poznal samo kot *Christindel* in precej dobro njene sorodnike blizu Steyrja. Poleg teh dveh so v Kremsu življenjsko pot končali Nemeč Johan Wilibald Dorer ter dva Kranjca iz Novega mesta, Mihael Babnik in Mihael Kopešič.

O Dorerju (na Vodnikovem seznamu je naveden pod št. 10) je naš »krški denunciant« izpričal, da ima najmanj 28 let, da se izdaja za svetnega duhovnika in da je po rodu Nemeč. Ob eksekuciji naslednje leto izvemo, da je šlo za 33-letnega študenta iz Eichstätta. Babnika in Kopešiča (pod št. 7 in 8) je Vodnik označil za potujoča študenta, stara 26 in okoli 20 let, čez slabo leto pa so v Kremsu navedli njuni starosti 24 in 20 let.

Od ostalih petih justificirancev so trije prihajali iz iste družine. 18-letna Margareta in njen 19-letni brat Andreas Mayerhofer, po poklicu lovec – sestra se je rodila na Tirolskem, brat pa na Švabskem –, sta bila namreč pastorka Martina Auerja, 34-letnega kramarja s Tirolskega. Ana Barbara Handlos z Bavarskega je bila s 17 leti najmlajša usmrčenka, 25-letni ubegli bavarski vojak Bernhard Adler pa najbolj krvav, saj si je umazal roke z umorom sodnega sluga in njegove žene. Tedaj jih je iz zavora morda pobegnilo vseh deset, le da pri petih to ni izrecno povedano, ker so imeli pri dvojnem umoru in pobegu manjšo vlogo. Kot aktivno vpleteni v umor so v sodbah označeni: Kopriva, Handlosova, Mayerhoferjeva, Adler in Kopešič.

Dvojni umor v zaporu v Kremsu je mogoče rekonstruirati v naslednjih potezah. Matija Kopriva, ki ni mogel sodelovati aktivneje, ker je bil očitno zaprt v nekem drugem prostoru, je dejanje usmerjal. Nekdanji vojak Bernhard Adler je sodnega slugo in njegovo ženo do smrti pobil z debelo gorjačo. Študent Mihael Kopešič je pri umoru sodeloval tako, da je slugovi ženi zamašil

⁴³ Verjetno gre za vas Altreichenau (tudi Alt Reichenau), danes Stare Bogaczowice v vojvodstvu Spodnja Šlezija na Poljskem.

usta, ko je ponovno začela kričati. Ana Barbara Handlos je pri umoru tiščala slugovega sina k tlom, da ni mogel kričati, in z glasnim smehom preglasila ženino kričanje, ko ji je Adler zadajal smrtni udarec, Margareta Mayerhofer pa je med umorom odvela slugovo hčerko iz sobe v kuhinjo. Nato je Handlosova poiskala pilo za piljenje železa, vzela ključe in odprla vrata zopora, v katerem je bil Kopriva. Medtem ko so njeni tovariši pilili železo, je Mayerhoferjeva oba otroka zvezana stražila v kuhinji. Adler in obe ženski so se med begom polastili kosov oblačil in denarja iz slugove hiše, svoj delež naropanega blaga pa je dobil tudi Kopešič.

Čas dvojnega umora in imeni umorjenih zakoncev razkriva mrliška matica župnije Krems – St. Veit, ki v prevodu pravi takole: »2. maj 1717. Hans Georg Ehegartner in Marija, njegova žena, tukajšnji sodni in mestni sluga, ki sta bila oba ponoči hkrati pobita in umorjena (*erschlagen, vnd umgebracht*) od ujetih tatov, ker sta jim pustila preveč svobode, in bila pokopana na Božji njivi.« Istega dne so tam položili k počitku tudi Antona, majhnega otroka (*ein kindl Antoni*) neke zaprte ženske (*einer gefangenen weibs Persohn gehörig*).⁴⁴ Samo ugibamo lahko, ali je šlo za otroka »divjih zakoncev« Matije Koprive in Kristine Mayer.

IDENTITETA IN ŽIVLJENJSKA POT VODNIKOVIH SLOVENSКИH PAJDAŠEV

V nadaljevanju si pogledjmo, kaj je bilo mogoče ugotoviti o identiteti tistih Vodnikovih »sostorilcev«, ki so prihajali s slovenskega ozemlja. Skupno jih naštejemo 12 od 43 ali dobro četrtno. Začnimo pri tistih treh, ki so jih leta 1717 obsodili in usmrtili v Kremsu – pri Koprivi, Kopešiču in Babniku.

Daleč najbolj razvpit je bil Matija Kopriva iz Kočevja, ki ga Vodnik ni po naključju navedel kot svojega prvega »sostorilca« (pod št. 1). Kopriva je zagotovo od znotraj videl neko šolo, saj se sicer ne bi mogel izdajati za nekakšnega strežaja grofa Strassolda, ni pa študiral in tako ni veljal za študenta. Rodil se je meščanskima staršema Juriju in Marjeti Kopriva ter prejel krst 16. januarja 1687.⁴⁵ Bil je torej nekoliko starejši, kot ga je ocenil Vodnik, ki mu je dal dvajset in nekaj let. Ko so ga leta 1717 v Kremsu strli na kolesu, je namreč že dopolnil 30. leto, za seboj pa naj bi imel kar 25 ropov in umor noseče zaročenke na Dunaju štiri leta prej. S svojo, skupaj z njim na smrt obsojeno novo priležnico Christino Mayer s Švabskega, ki

mu je rodila dva otroka, se je med drugim zadrževal pri njeni sestri Köglmayerjevi, gostilničarki v samotni gostilni nedaleč od zgornjeavstrijskega Steyrja, kjer je moral biti vsaj enkrat z njim tudi Jožef Vodnik. Pri umoru sodnega sluge in njegove žene v Kremsu se je Kopriva pokazal kot idejni vodja in usmerjevalec sopripornikov in tovarišev. Poročilo o sojenju v Kremsu ga upravičeno imenuje velik razbojnik (*Ein Erz rauberer*), ki je na kriva pota zapeljal veliko ljudi, zlasti študentov. Sklepamo lahko, da je imel velik vpliv tudi na štiri leta mlajšega Jožefa Vodnika, s katerim se je najverjetneje seznanil na Dunaju, kjer je ta začel študirati jeseni 1710.⁴⁶

Vsekakor sta bila v njegovi družini dva študenta Novomeščana, Mihael Babnik in Mihael Kopešič, oba obsojena in usmrčena skupaj z njim v Kremsu. Vodnik ju je navedel drugega za drugim kot potujoča študenta (pod št. 7 in 8). Zelo verjetno sta tako kakor on nekaj časa študirala na Dunaju, vendar ju v tamkajšnjih univerzitetnih matrikah ni mogoče najti. Glede na to, da je Kopešič nosil suknjo, ki naj bi jo ukradel v Pragi, je utegnil biti krajši čas tudi praški študent. Vodnik je imel Babnika za nekaj let starejšega od Kopešiča, a je bilo med njunima rojstvom le nekaj tednov razlike. Oba sta prihajala iz novomeških meščanskih družin in sta se poznala vse življenje. Mihaela Babnika, sina Janeza in Katarine, so krstili 15. avgusta 1693, Mihaela Kopešiča, čigar starša sta se imenovala Andrej in Magdalena, pa 22. septembra istega leta.⁴⁷ Glede na imena botrov gre soditi, da je Kopešič, za katerega vemo, da je bil uradniški otrok, izhajal iz imenitnejše družine kakor Babnik.⁴⁸ O slednjem je znano, da se je (med drugim) šolal v Gradcu, kjer je leta 1707 izpričan v prvem razredu jezuitske gimnazije kot Kranjec in Novomeščan.⁴⁹ Deset let pozneje, julija 1717, malo pred dopolnjenim 24. letom, sta se oba s Kopešičem znašla kot obsojenca na morišču v Kremsu, obsojena zaradi vrste ropov in nasilja nad ljudmi, pri čemer ni navedeno, da bi Babnik sodeloval tudi pri umoru sodnega sluge in njegove žene, zato so mu najbrž dosodili milejšo obliko smrtne kazni – obglavljenje.

46 Mühlberger in Schuster, *Die Matrikel*, str. 134.

47 KANM, Maticne knjige, R 1692–1696, fol. 27v–28r in 28v. – Pri obeh je kot kraj rojstva navedeno mesto (*ex civitate*). Pri Kopešičevem krstu so za materino ime pustili prazen prostor. Kako se je imenovala, je razvidno iz vpisa krsta njegovega starejšega brata Andreja, krščenega 12. oktobra 1690 (prav tam, R 1688–1692, fol. 51v).

48 Kopešiču je šla za krstno botro »gospa« Marija Rokner, njegovemu bratu Andreju pa mestni sodnik, »gospod« Janez Krstnik Rokner (gl. prejšnjo opombo).

49 »Wabnig Michael, Carniolus, Neostadiensis« (Andritsch, *Die Matrikeln* 3, str. 194).

44 DASTP, PA Krems–St. Veit, Sterbebuch 1687–1729, pag. 643.

45 NSAL, ŽA Kočevje, Maticne knjige, R 1683–1795, fol. 54v.

Končne usode devetih drugih »sostorilcev« Franca Jožefa Vodnika, ki so prihajali s slovenskega ozemlja, ne poznamo. Vemo le to, kar je o njih v priporu in med sojenjem izpričal Vodnik in kar je bilo na podlagi njegovega pričevanja za večino mogoče ugotoviti o njihovem rojstvu in šolanju. Izkazalo se je, da je imel Vodnik o svojih tovariših precej dobro védenje, le pri starosti se je pogosto nekoliko motil.

Od potujočih študentov je slabše poznal edinega Nekranjca, Spodnještajerca N. Reberniška iz Rogatca (pod št. 6), ki mu je pripisal 26 let. To so tudi edini razpoložljivi podatki o njem. Ohranjene krstne matice župnije Rogatec se namreč začnejo leta 1723,⁵⁰ célo generacijo po njegovem rojstvu okoli leta 1690. V graških in dunajskih matrikah ne najdemo nobenega študenta s tem priimkom, kot tudi ne med ljubljanskimi jezuitskimi gimnazijci in slušatelji višjih jezuitskih študijev.⁵¹ Rebernišek je skoraj gotovo izviral iz rogaške tržanske družine. V dveh popisih ognjiščine, leta 1705 ter za leti 1708 in 1709, namreč srečamo Martina Reberniška,⁵² v trgu edinega posestnika s tem priimkom in prejkone študentovega očeta. Poleg tega je leta 1732 v prvi razred graške gimnazije vstopil Tomaž Rebernišek, tržanski sin iz Rogatca (*Civis, Styrius, Roitschensis*),⁵³ po vsej verjetnosti Martinov nečak.

Otipljivo sled je Vodnik pustil tudi za identificiranje drugega potujočega študenta, N. Jereba iz Škofje Loke, čigar osebnega imena se ni mogel spomniti (pod št. 24). Tudi njegove starosti očitno ni poznal, zato pa je navedel, da se najpogosteje zadržuje v Gradcu. Ne bi smelo biti dvoma, da gre za Martina Jereba, leta 1706 vpisanega v prvi razred graške jezuitske gimnazije. V univerzitetni matriki, ki vključuje tudi gimnazijce, je naveden kot meščan, Kranjec in Škofjeločan (*Civis, Carniolus, Bischoflachensis*).⁵⁴ Za začetni razred gimnazije je bil tedaj s 16 leti sicer že precej star. H krstu so ga namreč nesli 5. novembra 1690, starša pa sta se imenovala Primož in Doroteja Jereb.⁵⁵

S Škofjeloškega, in sicer iz Bitenj, je prihajal tudi Vodnikov znanec z imenom Hansel (pod št. 9), ki so ga zaradi dveh ukrivljenih prstov na roki imenovali Krumptäzel in naj bi mu bilo okoli 30 let. Sam je trdil, da je študent, enkrat naj bi že ušel iz zapora, sicer pa so podatki o njem preskromni – pogrešamo zlasti priimek –, da bi ga bilo mogoče identificirati v evidencah študentov in krstni matični knjigi župnije Stara Loka.

Poleg njega sta od 12 Vodnikovih rojakov s poželja prihajala le še eden ali dva, skupaj največ trije. Prvi se je imenoval Peter Lipovec (pod št. 21) in ga leto dni za Vodnikom najdemo med novimi študenti dunajske univerze, prav tako na študijski stopnji fizika (*Petrus Libowitz Physicus*).⁵⁶ Vodnik je o njem povedal, da je 28-leten potujoči študent, doma nad Jesenicami na Gorenjskem. V resnici je bil dve leti mlajši, krščen 25. junija 1690 na Jesenicah kot sin Mihaela in Marije Lipovec (*Lipouz*).⁵⁷ Kraj rojstva pri njegovem krstu ni naveden, ker so ta podatek zapisovali redko. V jeseniški župniji je v tem času živelo več družin s priimkom Lipovec, med drugim ena na Planini pod Golico in ena v Javorniškem Rovtu.⁵⁸

O drugem, Sebastjanu Molinu, iz poročila s Šrajbarskega turna (pod št. 22) izvemo samo, da je bil Kranjec, po poklicu vrtnar in star 24 let, kot je bilo slišati, pa naj bi se – edini od naznanjenih oseb – zadrževal na Kranjskem. Ni torej rečeno, da ni šlo tudi pri njem za mestnega ali trškega otroka.⁵⁹

Tako kot Franc Jožef Vodnik se je v mestu Krško rodil Ignac Rozman, po Vodnikovem pričevanju potujoči človek in ubegli vojak, star okoli 20 let (pod št. 13). Takšni starosti bi še najbolj ustrezala sinova »gospoda« Franca Rozmana in njegove žene Marije Rozaliije, Jurij Bernardin, krščen 24. aprila 1698, in Volfgang Friderik, krščen 10. marca 1693.⁶⁰ Po vsem sodeč gre pri navedbi Ignaceve starosti za zapisovalsko oziroma prepisovalsko

50 NŠAM, Župnija Rogatec, popis.

51 Andritsch, *Die Matrikeln* 3; Andritsch, *Die Matrikeln* 4; Mühlberger in Schuster, *Die Matrikel*; Mühlberger, *Die Matrikel*; *Ljubljanski klasiki*: SI AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r.

52 StLA, Laa. A., Antiquum VI, Herdsteuer 1705–1708, C 50, 4. 8. 1705; St. 21 I/2, II. 9. 1711.

53 Andritsch, *Die Matrikeln* 4, str. 126.

54 Andritsch, *Die Matrikeln* 3, str. 207.

55 NŠAL, ŽA Škofja Loka, Matične knjige, R 1688–1702, fol. 40r. – Pri Martinovem krstu je kot kraj rojstva naveden Novi trg (*ex nouo foro*), pri obeh njegovih mlajših sorojcih, Katarini (kršč. 23. novembra 1693) in Antonu (kršč. 15. januarja 1697), pa Mesto (*ex civitate*) (prav tam, fol. 58r in 127v).

56 Mühlberger in Schuster, *Die Matrikel*, str. 139.

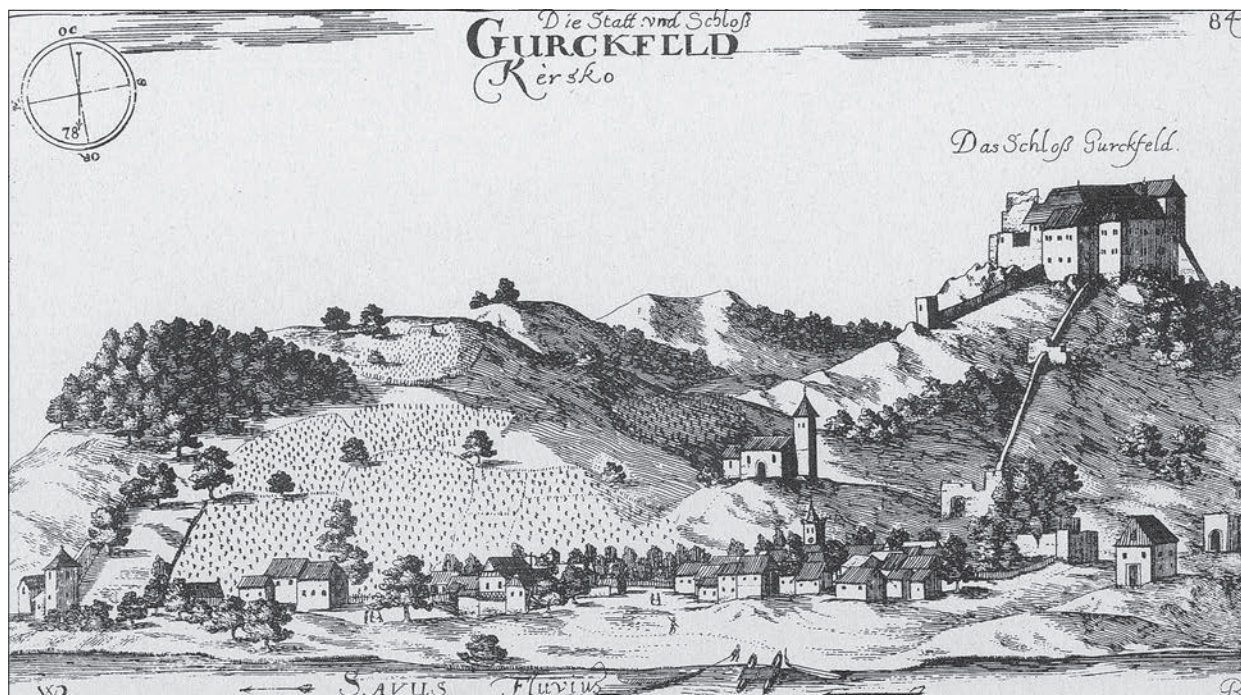
57 NŠAL, ŽA Jesenice, Matične knjige, R 1672–1700, pag. 129.

58 Prav tam, pag. 101, 102.

59 Njegovega nenavadnega priimka v novejši dobi na Slovenskem ni mogoče zaslediti. V prvi polovici 20. stoletja sta izpričana samo priimka Malin v Ljubljani in Moline v Kranju (*Začasni slovar*, str. 354 in 387). V krstnih maticah Ljubljane in Kranja konec 17. stoletja ni ne teh dveh priimkov ne priimka Molin (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, Ind R 1653–1692, Ind R 1692–1740; ŽA Ljubljana–Sv. Peter, Matične knjige, Ind 1668–1731; ŽA Kranj, Matične knjige, Ind R 1676–1684; Ind R 1684–1703). Danes ga ima v Sloveniji manj kot pet oseb (<https://www.stat.si/imenarojstva/#/names/topNames>) (dostop 30. 12. 2023).

60 NŠAL, ŽA Krško, Matične knjige, R 1670–1729, fol. 63v in 79r.

Krško po Valvasorjevi Topografiji Kranjske, 1679 (Valvasor, *Topographia Ducatus Carnioliae Moderna*, št. 84).

napako. Ignac je skoraj brez dvoma identičen z Ignacem Viljemom, sinom istih staršev, ki so ga krstili 7. februarja 1688,⁶¹ in je imel torej ob pričevanju someščana Vodnika 28 let, ne le okrog 20.

Na Vodnikovem seznamu naznanjenih oseb so se znašli še trije Ljubljanci različnih poklicev – študent, svečar in rabelj!

Pri starosti potujočega študenta Jožefa Verneca (pod št. 14) se je naš »krški denunciant« motil podobno kot pri Krčanu Rozmanu. Izpričal je, da se je rodil v Ljubljani pred 20 in nekaj leti, v resnici pa jih je Vernec štel 29. Krstili so ga namreč 3. marca 1687 v stolni župniji sv. Nikolaja kot sina Jurija in Jere Vernec (*Verniz*). Med botri je imel »zlahtno gospo« (*nobili Dna*) Marijo Elizabeto Bosio,⁶² s takim pridevkom pa je označena tudi krstna botra njegovega sedem let starejšega brata Andreja.⁶³ Očetov poklic in lokacija domovanja Vernečeve družine sicer nista znana.⁶⁴ Jožefa Verneca (*Josephus Verniz*) leta 1708 najdemo v petem razredu ljubljanske jezuitske gimnazije (poetika) in naslednje leto v zadnjem, šestem (retorika), obakrat v kongregacijski knjigi Marije Vnebovzete. Zaradi abecednega vrstnega reda je bil kot

petošolec vpisan tik pred Jožefom Vodnikom, ki ga naslednje leto med šestošolci, člani kongregacije, pogrešamo in je osem let pozneje Verneca naznanil kot svojega »sostorilca«.⁶⁵ Kot vse kaže, Vernec v Ljubljani ni prišel med študente jezuitskih višjih študijev,⁶⁶ ampak se je bodisi napolil na nadaljnji študij drugam bodisi nikamor in je končal samo ljubljansko gimnazijo.

Drugi Ljubljčan, Bernard Robida, ki ga je Vodnik označil kot potujočega svečarskega pomočnika, rojenega v Ljubljani ter starega 20 in nekaj let (pod št. 31), je izšel iz obrtniške družine. Tedaj je imel 27 let, saj so ga 17. julija 1689 krstili kot Jakoba Bernarda, sina Janeza in Elizabete Robida.⁶⁷ Robidova družina je bila številčna, hišo je imela pod gradom na koncu današnje Študentske ulice in se je tradicionalno ukvarjala z medicinarstvom.⁶⁸

61 Prav tam, fol. 46v.

62 NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1686–1692, pag. 12.

63 Prav tam, R 1678–1686, pag. 81.

64 Prim. Suhadolnik in Anžič, *Kongresni trg*; Suhadolnik in Anžič, *Mestni trg*; Suhadolnik in Anžič, *Novi trg*; Suhadolnik in Anžič, *Stari trg*; Suhadolnik in Budna Kodrič, *Poljansko predmestje*; Suhadolnik in Budna Kodrič, *Šentpetrsko predmestje*.

65 SI AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, pag. 508 in 609. – Glede na to, da je bil Jožef Vernec leta 1709 še gimnazijec v Ljubljani, ne more biti identičen s študentom Vernicem (*Verniz*), ki je prejšnje leto, 1708, brez osebnega imena naveden med graškimi študenti logike, tj. na višjih jezuitskih študijih (Andritsch, *Die Matrikeln* 3, str. 195).

66 Prim. SI AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r.

67 NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1686–1692, pag. 90.

68 Hiša na današnji Študentski 13 je bila v mestnih davčnih knjigah od leta 1685 do 1751 vodena na ime Janeza Robide (Rubide), nato pa od 1752 do 1768 na ime Baltazarja Robide (Rubide), ki sta bila oba medicinarja (Suhadolnik in Anžič, *Mestni trg*, str. 124). Pri Janezu je šlo za dva Janeza, za očeta Janeza in sina Janeza Henrika, rojenega leta 1680 (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1678–1686, pag. 82).

Najzanimivejši Vodnikov naznanjenec je glede na poklic tretji Ljubljčan, Janez Jurij Hofstetter (pod št. 15), sin leta 1716 že pokojnega ljubljanskega rablja in tedaj sam rabelj v Zagrebu. Star naj bi bil okoli 26 let in naj bi že prišel navzkriž z zakonom, saj naj bi tri ali štiri leta prej, torej leta 1712 ali 1713, sedel v zaporu na ljubljanski Tranči, in sicer zaradi ropov in krajev, ki so mu jih pripisali. Na svet je po izračunu prišel okoli leta 1690, vendar se potrjeno ni rodil v Ljubljani,⁶⁹ ampak neznankje, kjer je njegov oče Janez Kristof Hofstetter verjetno že takrat opravljal službo rablja, preden je v kranjski prestolnici postal rabelj v službi deželnega vicedoma in z delokrogom, ki je obsegal celotno deželo.⁷⁰ Njegova prva žrtev je padla leta 1700, zadnja pa leta 1713,⁷¹ nakar je naslednje leto umrl.⁷² Pozneje, med letoma 1722 in 1742, mu je na mestu ljubljanskega rablja sledil (sin) Franc Jožef Hofstetter,⁷³ prav tako rojen drugje.⁷⁴ Oba rablja Hofstetterja sta prebivala v za to namenjeni hiši na Rebri, danes na Sodarski stezi.⁷⁵ Inkrimirani Janez Jurij je službo rablja v Zagrebu dobil po prenehanju zaporu oziroma priporu na Tranči, nekje med letoma 1712 in 1716. Kakšna kazniva dejanja naj bi imel na grbi, da ga je Jožef Vodnik naznanil, ne vemo, kot tudi ne, ali so ga pozneje še preganjali in kakšna je bila njegova nadaljnja usoda. Vsekakor je pomenljivo, da se je med Vodnikovimi »kriminalci«, od katerih so vsaj štirje končali na morišču, znašel tudi poklicni rabelj.

NAMESTO SKLEPA

Ugotovitve o posameznikih, ki jih je zaslišani Krčan Franc Jožef Vodnik leta 1716 izdal kot v veliki večini še dejavne, deloma pa že nekdanje prestopnike, pričajo o razvejani mreži nekdanjega ljubljanskega in nato dunajskega študenta. Mladenič je kmalu po prihodu na Dunaj leta 1710 zašel v slabo družbo, zapadel negativnim vplivom

in postal »razbojnik«. Kar zadeva študente, ki jih je bilo med 43 naznanjenimi osebami moškega spola 11 ali slaba četrtnina, naj bi jih več zapeljal najhujši med »zločinci«, Matija Kopriva iz Kočevja, ki ni bil študent.

Med 11 študenti, h katerim smo prišteli tudi tri, ki so se vrnilo na pravo pot in so medtem postali duhovniki, jih je kar šest prihajalo s slovenskega ozemlja, od tega pet s Kranjskega, eden je bil Nemeč iz Eichstätt (danes Bavarska), eden Moravec, geografski izvor treh duhovnikov pa ni znan. Zanje bi bilo odveč ugibati, od kod so prihajali, saj so navedeni le z osebnimi imeni brez priimkov. Da je študent, je trdil še eden, čigar priimka prav tako ne poznamo in je bil doma iz Bitenja na Gorenjskem. Večina od šestih slovenskih študentov je izhajala iz meščanskega oziroma tržanskega okolja: štirje tako kot Krčan Jožef Vodnik iz mest – dva iz Novega mesta ter po eden iz Škofje Loke in Ljubljane –, eden iz trga Rogatec in samo eden s podeželja, iz okolice Jesenic. Dober gmotni položaj večine se je v njihovih primerih izkazal kot cokla.

Če se na Vodnikove naznanjene znanke ozremo kot na celoto, spoznamo pisano paleto etničnih in poklicnih pripadnosti – od krščenelega Juda iz Prage do Italijana, od pekovega pomočnika do poklicnega rablja. Večinoma je šlo za mlajše ljudi, ki se jim je v formativni dobi na neki točki zalomilo. Koliko se jih je poleg omenjenih treh bodočih duhovnikov pozneje poboljšalo ter koliko in kateri so ob petih potrjeno justificiranih – enem leta 1716 v Zgornji Avstriji in štirih naslednje leto v Kremisu v Spodnji Avstriji – končali pod rabljevo roko, ostaja za zdaj neznanka. Trije so po Vodnikovih besedah umrli leta 1715 med zadnjo dunajsko kugo, on sam pa je imel veliko srečo, da se je z nesrečnim skokom izognil rablju. Za posledicami poškodbe noge je nedaleč od rodnega doma umrl krščanske smrti, saj je pred smrtjo prejel svete zakramente.

FINANCIRANJE

Prispevek je nastal v okviru temeljnega raziskovalnega projekta »Ambicije, karierizem, pohlep, prevare: socialno-materialne strategije, prakse in komunikacija družbenih elit na Slovenskem v zgodnjem novem veku« (J6-2575) in raziskovalnega programa »Temeljne raziskave slovenske kulturne preteklosti« (P6-0052), ki ju financira Agencija za znanstveno-raziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije.

69 NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, Ind R 1653–1692, Ind R 1692–1740; ŽA Ljubljana–Sv. Peter, Matične knjige, Ind R 1668–1731.

70 O naravi službe rabljev v Ljubljani: Fabjančič, Ljubljanski krvniki, str. 88.

71 Prav tam, str. 101.

72 Čeprav je prihajal iz mestne župnije, so njegovo smrt vpisali v mrliško matico predmestne župnije Sv. Petra, kjer so pokopavali revnejše Ljubljčane. V mrliški matici je pod datumom 9. april 1714 naveden kot sodni izvršitelj (rabelj), brez drugih podatkov: *Christophorus Hofstetter justitiae executor* (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Peter, Matične knjige, M 1690–1748, pag. 138).

73 Fabjančič, Ljubljanski rablji, str. 101.

74 NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, Ind R 1653–1692, Ind R 1692–1740; ŽA Ljubljana–Sv. Peter, Matične knjige, Ind R 1668–1731.

75 O rabljevi hiši: Fabjančič, Ljubljanski krvniki, str. 89; Fabjančič, *Stari trg*, str. 136.

VIRI IN LITERATURA

Arhivski viri

AT ÖStA – Österreichisches Staatsarchiv, Wien

HHStA – Haus-, Hof- und Staatsarchiv

FAA – Familienarchiv Auersperg

DAStP – Diözesanarchiv St. Pölten

PA (Pfarrarchiv) Krems–St. Veit

NŠAL, ŽA – Nadškofijski arhiv Ljubljana, Župnijski arhivi

ŽA Jesenice

ŽA Kranj

ŽA Krško

ŽA Leskovec pri Krškem

ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj

ŽA Ljubljana–Sv. Peter

ŽA Škofja Loka

KANM – Kapiteljski arhiv Novo mesto

Matične knjige

NŠAM – Nadškofijski arhiv Maribor

Župnija Rogatec

SI AS – Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana

SI AS 1, Vicedomski urad za Kranjsko

SI AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko

SI AS 1073, Zbirka rokopisov

SI AS 1080, Zbirka Muzejskega društva za Kranjsko, Muzejskega društva za Slovenijo in Historičnega društva za Kranjsko

StLA – Steiermärkisches Landesarchiv, Graz

I. Ö. HK-Akten – Innerösterreichische Hofkammer-Akten

Laa. A. – Landschaftliches Archiv

Literatura in objavljeni viri

Andritsch, Johann: *Die Matrikeln der Universität Graz. Band 3. 1663–1710*. Graz: Akademische Druck- und Verlagsanstalt, 1987.

Andritsch, Johann: *Die Matrikeln der Universität Graz. Band 4. 1711–1765*. Graz: Akademische Druck- und Verlagsanstalt, 2002.

[Anonimus]: Zwei Rauberbanden in Bayern (Ein Beitrag zur Sittengeschichte des vorigen Jahrhunderts). *Morgenblatt zur Bayerischen Zeitung*, Nr. 108, 19. 4. 1865, str. 365–366.

Description Jeniger in den Landen zu Bayrn wie auch Oberr Pfalz und andern benachbahrten Landschaften herumb vagierenden landschädlichen Diebs- und Raubers=Bursch, So durch die bey dem Churfürstlichen Pflug=Gericht Mittersfels in den beeden Jahren 1728, &

1729. justificierte Delinquenten, Benanntlich Jacoben Ayrmann, vulgo Kayser Jacoberl, dann Johann Ernst Rothpaur, vulgo Säxl, und Barbara Hueberin, vulgo Schwester mit dem Zöger denuntiert; und sodann nach dem Alphabet auch mit angefügten Umständen, wie, und in weme selbe graviert seyen, verfasst worden. Im Monarh Julii 1729. [S. l.: 1729].

Fabjančič, Vladislav: Ljubljanski krvniki. Smrtne ob-
sodbe in tortura pri mestnem sodišču v Ljubljani
1524–1775. *Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo*
25–26, 1944–45, str. 88–104.

Florijančič pl. Grienfeld, Janez Dizma: *Deželopisna karta vojvodine Kranjske. Ljubljana 1744. Faksimile*. Ljubljana: Slovenska knjiga, 1995 (Monumenta slo-
venica VI).

Golec, Boris: Slovenska toponimika Ljubljane do
prvega tiskanega popisa toponimov iz leta 1787.
Kronika 70, 2022, št. 2, str. 307–362. DOI: <https://doi.org/10.56420/Kronika.70.2.04>.

Golec, Boris: *Valvasorjeva hiša v Krškem – napačna in prava*. Ljubljana: Zgodovinski inštitut Mil-
ka Kosa ZRC SAZU; Kulturni dom Krško, Eno-
ta Mestni muzej Krško, 2013. DOI: <https://doi.org/10.3986/9789612546540>.

Historischer Atlas der Österreichischen Alpenländer. I. Abteilung. Die Landgerichtskarte, 4. Teil: Kärnten, Krain, Görz und Triest. Wien: Adolf Holzhausens
Nachfolger, 1929.

Lapajne, Ivan. *Krško in Krčani. Zgodovinske in spominske črtice*. Krško: Odbor za olepšanje mesta, 1894.

Ljubljanski klasiki 1563–1965 (ur. Živka Črnivec et al.). Ljubljana: Maturanti klasične gimnazije (1941–
1958), 1999.

McIlvenna, Una: *Singing the news of death: execution ballads in Europe 1500–1900*. New York: Oxford Uni-
versity Press, 2022.

Mühlberger, Kurt: *Die Matrikel der Universität Wien. VII. Band. 1715/16–1745/46*, Wien, München: Böhlau, 2011.

Mühlberger, Kurt in Schuster, Walter: *Die Matrikel der Universität Wien. VI. Band. 1689/90–1714/15*. Wien, Köln, Weimar: Oldenbourg – Böhlau, 1993.

Polec, Janko: Razpored sodnih instanc v slovenskih deželah od 16. do 18. stoletja. *Zbornik znanstvenih razprav* 6 (1927–1928), str. 116–142.

Smole, Majda: *Graščine na nekdanjem Kranjskem*. Ljub-
ljana: Državna založba Slovenije, 1982.

Suhadolnik, Jože in Anžič, Sonja: *Kongresni trg z okolico do Prešernovega trga. Arhitekturni in zgodovinski oris mestnega predela in objektov, lastniki hiš in arhivsko gradivo Zgodovinskega arhiva Ljubljana*. Ljubljana: Zgodovinski arhiv, 2009.

Suhadolnik, Jože in Anžič, Sonja: *Mestni trg z okolico in Ciril-Metodov trg. Arhitekturni in zgodovinski oris predela med grajskim hribom, Cankarjevim nabrežjem, Trančo, Stritarjevo ulico in podgrajskega dela Ciril-Me-*

- todovega trga ter arhivsko gradivo Zgodovinskega arhiva Ljubljana*. Ljubljana: Zgodovinski arhiv, 2000.
- Suhadolnik, Jože in Anžič, Sonja: *Novi trg z okolico. Arhitekturni in zgodovinski oris mestnega predela in objektov, lastniki hiš in arhivsko gradivo Zgodovinskega arhiva Ljubljana*. Ljubljana: Zgodovinski arhiv, 2006.
- Suhadolnik, Jože in Anžič, Sonja: *Stari trg, Gornji trg in Levstikov trg. Arhitekturni in zgodovinski oris mestnega predela in objektov, lastniki hiš in arhivsko gradivo Zgodovinskega arhiva Ljubljana*. Ljubljana: Zgodovinski arhiv, 2003.
- Suhadolnik, Jože in Budna Kodrič, Nataša: *Poljansko predmestje. Zgodovinski in arhitekturni oris mestnega predela in objektov, lastniki hiš in arhivsko gradivo Zgodovinskega arhiva Ljubljana*. Ljubljana: Zgodovinski arhiv, 2013.
- Suhadolnik, Jože in Budna Kodrič, Nataša: *Šentpetrsko predmestje. Zgodovinski in arhitekturni oris mestnega predela in objektov, lastniki hiš in arhivsko gradivo Zgodovinskega arhiva Ljubljana*. Ljubljana: Zgodovinski arhiv, 2017.
- Valvasor, Johann Weichart: *Topographia Ducatus Carnioliae Modernaе. Wagensperg in Crain, 1679* (faksimilirana izdaja). Ljubljana: Cankarjeva založba, München: Dr. Dr. Rudolf Trofenik, 1970.
- Vilfan, Sergij: *Pravna zgodovina Slovencev: od naselitve do zloma stare Jugoslavije*. Ljubljana: Slovenska matica, 1961.
- Začasni slovar slovenskih priimkov* (ur. France Bezljaj). Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1974.

Spletni vir

Statistični urad Republike Slovenije:

<https://www.stat.si/imenarostva#/names/topNames>

SUMMARY

Gentleman Robber Franc Jožef Vodnik (1691–1716) from Krško. His Domestic and International Criminal Connections

In 1716, Franc Jožef Vodnik, a burgher son from Krško and a travelling student who was tried for banditry before the blood court at Šrajbarski Turn Castle (Thurn am Hart) near Krško together with his servant, gave descriptions of forty-three other, mostly young criminals with whom he had come into contact mainly in Vienna but also in Lower and Upper Austria. A quarter of them were students (eleven), including three who returned to the right path and became priests. A good quarter of the young men (twelve), including half of the travelling students (six), came from

Slovenian territory (one from Styria and the rest from Carniola). On 5 November 1716, Vodnik died of gangrene as a result of an attempted escape by jumping, and three of his accomplices from Carniola were condemned to death the following year and executed on 23 and 24 July 1717 in a group of ten criminals in the Lower Austrian town of Krams an der Donau. The report of their fate also reached Šrajbarski Turn, where it was kept together with the record about the persons revealed and described by Vodnik and his servant.

The latter were mostly still active, some of them were former, and some also deceased offenders. The data on them testify to the extensive network of Vodnik, a former student in Ljubljana and then in Vienna. Soon after his arrival in Vienna in 1710, the young man fell in with the wrong company, succumbed to its bad influence, and became a “robber”. As for the students—there were eleven among forty-three males revealed—the greatest among the “criminals”, Matija Kopriva from Kočevje, who was not himself a student, is said to have groomed several of them. Three had since returned to the right path and were even ordained priests.

Six of the students came from Slovenian territory, five from Carniola, and one from Lower Styria, one was a German from Eichstätt (now Bavaria), one from Moravia, and the geographical origin of the three priests is unknown. For the latter, it would be superfluous to guess where they came from because they are only mentioned by their first names, without surnames. Another, whose surname is also unknown, claimed to be a student and was originally from Bitnje in Upper Carniola. Most of the six Slovenian students came from a burgher background: four, like Jožef Vodnik from Krško, were from towns and market towns—two from Novo Mesto, one each from Škofja Loka and Ljubljana, one from the market town of Rogatec, and only one from the countryside, from the Jesenice area. The good financial standing of the majority proved to be a burden in their cases.

Looking at Vodnik’s revealed acquaintances as a whole, we see a colourful range of ethnic and professional affiliations—from a baptised Jew from Prague to an Italian, from a baker’s assistant to a professional executioner. The majority were young people who had lost their way at some point in their formative years. How many of them, in addition to the three future priests mentioned above, subsequently found the right path again and how many and which ones, in addition to the five who were confirmedly executed—one in 1716 in Upper Austria and four the following year in Krams an der Drau in Lower Austria—died at the hand of an executioner, remains unknown for the time being. According to Vodnik, three of them died in 1715 during the last plague in Vienna, but he himself managed to escape the execution by an unfortunate leap. He died of leg injury not far from his native home and received the holy sacraments before his death.